

Sakari Melander

Lakimies
7–8/2019
s. 953–983

Rikos, julkisuus ja yksityisyyden suoja

HAKUSANAT: rikosoikeus, rikosprosessi, oikeus yksityisyyteen, esitutkinnasta tiedottaminen, syöttömyysolettama, oikeus tulla unohdetuksi, rikosuutisointi

1. Aluksi

Alentuneesti syntyneeksi katsottu A tuomittiin tammikuussa 2012 tehdystä murhasta kymmenen vuoden ja kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen. Asiaa käsiteltiin tiedotusvälineissä, minkä lisäksi A:n äiti antoi Yleisradiolle vapaaehtoisesti haastattelun, jossa hän kertoi A:n sairaudesta. Vuonna 2015 internetistä oli Googlen hakukonetta käyttäen löydettävissä hakutuloksia, joissa kerrottiin A:n tekemästä henkirikoksesta sekä hänen sairaudestaan, jonka vuoksi hänet oli todettu alentuneesti syntyneeksi. A esitti tietosuojavaltuutetulle vaatimuksen, jonka mukaan häntä koskevat neljä hakutulosta tuli poistaa Google Search -palvelusta, mutta rekisterinpitäjänä toiminut Google Inc. kieltäytyi poistamasta mainittuja hakutuloksia.¹

Porvoossa ammuttiin 24.8.2019 kahta virantoimituksessa ollutta poliisia tilanteessa, jossa poliisit olivat saapuneet normaalille hälytystehtävälle. Epäilty saatiin kiinni seuraavana päivänä takaa-ajon jälkeen Ikaalisissa. Keskusrikospoliisi julkaisi 25.8. ennen epäiltyjen saamista kiinni Twitter-tilillään viestin, jossa mainittiin rikoksista epäiltyjen olevan vaarallisia ja aseistettuja, mutta jossa myös todettiin, että poliisin tiedossa ei ollut mitään konkreettista uhkaa. Keskusrikospoliisi julkaisi 26.8.2019 tapahtumista tiedotteen, jossa kerrottiin epäiltyjen syntymävuodet ja se, että he ovat Ruotsin kansalaisia², mutta epäiltyjen nimiä tai kuvia ei tässä yhteydessä julkistettu. Julkisuudessa käytiin tämän jälkeen keskustelua siitä, olisiko poliisin tullut julkaista rikoksista epäiltyjen tuntomerkkejä.³

* Sakari Melander, OTT, VT, professori, Helsingin yliopisto.

1. Tapahtumainkulku pohjautuu ratkaisuun KHO 2018:112.
2. KRP:n tiedote 26.8.2019 klo 10.30: Porvoon epäillyt ampujat saatu kiinni takaa-ajon seurauksena Ikaalisissa sunnuntai-iltana, saatavissa osoitteesta https://www.poliisi.fi/keskusrikospoliisi/tiedotteet/1/0/porvoon_epaillyt_ampujat_saatu_kiinni_takaa-ajon_seurauksena_ikaalisissa_sunnuntai-iltana_83701 (sivulla käyty 3.9.2019).
3. Asiaan liittyen ks. Tomi Vuori – Sanna Heikinheimo, Viestintä vaatii vastuuta. Blogikirjoitus Poliisiblogissa 30.8.2019. Saatavilla osoitteessa <https://blogi.poliisi.fi/viestinta-vaatii-vastuuta/> (sivulla käyty 3.9.2019).

Esimerkit havainnollistavat rikosoikeuden voimakasta kytkentää julkisuuteen. Rikokset ja rikosasioiden käsittely ovat usein yleistä mielenkiintoa herättäviä kysymyksiä, joita tarkastellaan julkisuudessa. Rikosasioiden käsittely mediassa tai muutoin julkisuudessa on sinänsä tavanomaista ja usein myös sananvapauden kannalta kokonaisyhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaista. Myös rikosuutisoinnilla on pitkät perinteet. Kirjallisuudessa rikosuutisoinnin alku on sijoitettu vuoteen 1833, kun New York Times alkoi julkaista päivittäistä rikosasioita koskevaa palstaa painetussa lehdessään.⁴ Tämän jälkeen rikosuutisointi on kehittynyt vakiintuneeksi osaksi tiedotusvälineiden toimintaa, ja yleistä mielipidettä kuohuttaneista rikostapauksista on myös laadittu dokumenttiromaaneja.⁵ Suomessa rikosuutisointi on edelleen maltillisempaa kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa tai Isossa-Britanniassa, mutta Suomessakin on jo 1960-luvulla kiinnitetty huomiota tiedotusvälineiden toteuttamaan rikosuutisointiin ja sitä kautta harjoittamaan sosiaaliseen kontrolliin.⁶ Nytemmin verkkomedian ja sosiaalisen median käytön huomattavan yleistymisen seurauksena rikosuutisointi on saavuttanut uudet mittasuhteet ja rikosuutiset kuuluvat sosiaalisessa mediassa paljon jaettuihin sisältöihin. Oman haasteellisen lisänsä rikosasioiden käsittelylle julkisuudessa tuovat vastuullisen median periaatteisiin sitoutumattomien toimijoiden tuottamat rikos”uutiset”, jotka tietoisesti pyrkivät haastamaan rikosasioihinkin liittyvää ennen muuta rikoksentekijän yksityisyyden suojaa. Yleisen mielenkiinnon ja siten rikosuutisoinnin aseman ja merkityksen lisäksi rikosuutisoinnilla on myös oikeuden legitimitettiin liittyviä tavoitteita, koska nimenomaan rikosuutisointi toimii nykyisin keinona, jota kautta ihmiset saavat tietoa rikoksista ja niiden oikeudellisesta käsittelystä. Rikosasioiden julkisuus toteutuu nyky-yhteiskunnassa pitkälti juuri rikosuutisoinnin kautta.⁷

4. Ray Surette, *Media, Crime, and Criminal Justice: Images, Realities, and Policies*. 5th Edition. Cengage Learning 2011, s. 6.
5. Eräs tunnetuimmista rikosasiaa käsittelevistä dokumenttiromaaneista on vuonna 1959 Yhdysvalloissa Kansasissa tapahtuneesta Clutterin perheen murhasta kertova Truman Capoten vuonna 1966 julkaisema romaani ”Kylmäverisesti: totuudenmukainen kuvaus eräästä joukkomurhasta ja sen seurauksista” (In Cold Blood: A True Account of a Multiple Murder and Its Consequences).
6. Inkeri Anttila, Rikosseuraamusten kumulatiivisuuden oikeussosiologista tarkastelua. *Lakimies* 6/1964, s. 671–679, 677–678. Ks. myös Lauri Lehtimaja, *Julkisuuden sulot ja kirot*, teoksessa Raimo Lahti (toim.), *Kohti rationaalista ja humaania kriminaalipolitiikkaa*. Omistettu Inkeri Anttilalle 29.11.1996. Helsinki 1996, s. 144–148. Rikosoikeustieteellisessä tutkimuksessa mediaan ja julkisuuteen liittyviin näkökohtiin ei viime aikoina ole sanottavasti kiinnitetty huomiota. Kriminologisessa tutkimuksessa sen sijaan niin sanottua mediakriminologista tutkimusta on Suomessa harjoitettu aivan viime aikoinakin. Ks. esim. Matti Näsi – Maiju Tanskanen – Paula Haara – Esa Reunanen – Janne Kivivuori, *Väkivallan kokemus ja rikostiedon lähteet*. *Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia* 30/2018.
7. Ks. esim. hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 13/2006 vp, s. 4/I.

Oikeus yksityisyyteen⁸ on viime vuosina saanut oikeudellisesti ja laajemminkin aiempaa huomattavasti merkittävämmän aseman. Henkilötietojen suoja on viimeistään EU:ssa annetun yleisen tietosuojasetuksen jälkeen noussut yhdeksi tämänhetkisen oikeudellisen keskustelun ajankohtaisimmista kysymyksistä. Selvää sinänsä on, että myös rikoksesta epäillyllä ja rikoksesta tuomitulla on oikeus yksityisyyteen ja henkilötietojen suojaan. Vaikka läheskään kaikkia rikoksia ja niiden oikeuskäsittelyä ei käsitellä julkisuudessa, rikosasiat kuitenkin pääsääntön mukaan ovat julkisia ja etenkin rikostuomion antamisen jälkeen asian herättäessä yhteiskunnallista kiinnostusta myös rikoksenteelijän nimi usein tulee julkisuuteen. Tällöin rikoksenteelijän nimeä ja tekemää rikosta koskevia tietoja sekä myös muita kuin tekoon varsinaisesti liittyviä tietoja saattaa myös olla löydettävissä internetistä hakukoneiden hakulistauksista usein vielä pitkän aikaa rikoksen tapahtumisen jälkeen.

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan rikosasioihin perinteisesti liitetyn laajan julkisuuden perusteita ja nimenomaisesti sitä jännitettä, minkä korostunut yksityisyyden ja henkilötietojen suoja on aiheuttanut rikosasioita koskevaan laajaan julkisuuskäsitykseen. Tutkimuskysymystä taustoitetaan hyödyntämällä anglo-amerikkalaisessa rikosoikeusteoreettisessa kirjallisuudessa omaksuttua näkemystä rikoksesta julkisena vääryytenä (public wrong). Rikosasioita koskevan laajan julkisuuskäsityksen perusteita havainnollistetaan arvioimalla oikeudenkäynnin julkisuutta sekä esitutkinnasta tiedottamista samoin kuin asianmukaisen rikosuutisoinnin perusteita koskevaa käytäntöä.⁹ Rikosuutisointia ja sen nykytilaa voitaisiin arvioida laajasti myös vastuullisen tiedotusvälinetoiminnan ulkopuolella vaikuttavan toiminnan näkökulmasta samoin kuin sosiaalisen me-

8. Tässä kirjoituksessa käytetään ilmaisua ”oikeus yksityisyyteen”, vaikka sitä ei nimenomaisesti esimerkiksi yksityiselämän suojaa koskevassa perustuslain 10 §:ssä käytetä. Yksityisyys on mahdollista ymmärtää yksityiselämän suojaa laajempaan kokonaisuuteen (ks. esim. Veli-Pekka Viljanen, Yksityiselämän suoja (PL 10 §), teoksessa Pekka Hallberg et al., Perusoikeudet. 2. uud. p. WSOYpro 2011, s. 389–411, 390), minkä vuoksi käsitteen käyttämiseen on tässä kirjoituksessa päädytty. Tällöin käsite pitää sisällään muun muassa yksityiselämän suojan sekä henkilötietojen suojan. Havainnollisesti yksityiselämän ja henkilötietojen suojasta perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudessa ks. PeVL 14/2018 vp, s. 7–8. Tässä kirjoituksessa ei oteta kantaa siihen, mikä on yksityiselämän suojan ja henkilötietojen suojan välinen suhde.
9. Tässä kirjoituksessa ei käsitellä rikosasian ja siihen liittyvän mahdollisen julkisuuden erästä kenties ensin mieleen tulevaa ilmentymää, niin sanottua julkisuusalennusta tuomioon, koska sen tarkastelu ei suoraan liity kirjoituksessa asetettuun tutkimuskysymykseen. Kuten tunnettua, poikkeuksellinen julkisuus voi toimia rikoslain 6 luvun 7 §:n 1 kohdassa tarkoitettuna kohtuullisuusperusteena. Säännöksen alkuperäisistä perusteluista ks. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta 125/1975 II vp, s. 2, 7–8 ja 16. Voimassa olevan säännöksen perusteluista ks. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 44/2002 vp, s. 200. KKO on vain kerran päätenyt soveltamaan mainittua kohtuullistamisperustetta, ratkaisussa KKO 2017:69. Muita kohtuullistamisperusteeseen liittyviä tapauksia ovat KKO 2006:44 (ään.), KKO 2016:39 (ään.), KKO 2017:31 ja KKO 2018:32.

dian korostuneen merkityksen näkökulmasta. Tässä kirjoituksessa keskitytään kuitenkin lähinnä rikosasioiden julkisuuden perusteiden ja viranomaistoiminnan sekä perinteisten tiedotusvälineiden toiminnan arviointiin.¹⁰

2. Rikokseen liittyvä julkinen intressi ja yksityisyyden suoja

2.1. Rikos julkisena väärytenä

Rangaistavaksi säädetyn toiminnan suhde yksityisyyteen on jännitteinen. Tietyn teon rangaistavaksi säätäminen jo itsessään ilmentää yhteiskunnan paheksuvaa suhtautumista rangaistavaksi säädettyyn tekoon, mikä samalla myös merkitsee, että rangaistavaksi säädetyn teon estämiselle on esitettävissä vähintään jonkinasteinen julkinen intressi. Myös yksityisen alueella tapahtuviin rikostekoihin liitettävä julkinen intressi perustele osaltaan tällaisten tekojen rangaistavuutta ja toimii samalla myös lähtökohtana rikoksiin ja rikosasioihin liittyvälle laajalle julkisuudelle.

Historiallisesti rikosoikeudellisiin asioihin liittyvä julkinen intressi voidaan palauttaa aikaan, jolloin vahvistuva keskusvalta pyrki perustelemaan auktoriteettiaan ja asemaansa tietyn maantieteellisesti rajatun alueen hallinnoinnissa. Kun aikaisemmin tietyn oikeudenhaltijan oikeuspiiriä loukkaava teko, esimerkiksi varkaus, katsottiin vain tämän oikeudenhaltijan intresseihin kohdistuvaksi, keskitetysti hallitussa valtiossa alettiin katsoa, että rikokset loukkaavat pikemmin jotakin abstraktimmin määriteltyä kuninkaanrauhaa (*King's peace*). Kuninkaanrauhan käsite laajeni vähitellen kattamaan yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisen tietyllä maantieteellisestä rajatulla alueella.¹¹ Keskusvaltaan perustuvan hallinnollisen järjestelmän auktoriteettia ja kurinpitovaltaa määritellyt kuninkaanrauhan käsite ei tietysti itsessään perustele rikosasioihin liittyvää julkisuutta, mutta toimii tietynlaisena alkupisteenä käsitykselle, jonka mukaan

10. Perinteisen median ulkopuolella toimivista toimijoista ks. esim. Riku Neuvonen, Vastamedia sananvapauden ja journalismin rajoilla, teoksessa Päivi Korpisaari (toim.), Oikeus, tieto ja viesti – viestintäoikeuden vuosikirja 2015. Helsinki 2016, s. 1–20. Sosiaalisen median merkitykseen liittyen ratkaisussa KKO 2018:51 on arvioitu yksityishenkilön sosiaalisen median alustalla toteuttamaa toimintaa, jossa alustalla olleella avoimella sivulla jaettiin lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista tuomittuja koskevia tietoja (mm. valokuva) ja tieto oli linkitetty asiaa koskevaan uutiseen.

11. Perusteellisesti Markus Dirk Dubber, *The Police Power. Patriarchy and the Foundations of American Government*. Columbia University Press 2005, s. 11–21. Kotimaisista esityksistä ks. esim. Pia Letto-Vanamo, Käräjäjyhteisön oikeus. Oikeudenkäyttö Ruotsi-Suomessa ennen valtiollisen riidanratkaisun vakiintumista. Helsingin yliopisto, rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos 1995, s. 133–139.

rikosteko on lähtökohtaisesti jotakin muuta kuin yksityisen alueelle kuuluva asia, jonka suhteen valtiovallan puuttumisen tulisi olla mahdollisimman rajoitettua.¹²

Saksalaisessa rikosoikeustieteessä rikosoikeudellisen järjestelmän käyttöä on keskeisesti rajannut niin sanottu oikeushyvän (*Rechtsgut*) käsite, jolla on tunnetusti ollut huomattava sijansa myös suomalaisessa rikosoikeustieteessä.¹³ Saksalaisessa rikosoikeustieteessä on 1800-luvulta lähtien käytetty oikeushyvän käsitettä pyrittäessä määrittämään tietynlaista yhteistä nimittäjää rangaistavalle käyttäytymiselle. Oikeushyväopin keskeisimpänä tehtävänä on ollut toimia kriittisenä mittapuuna rikosoikeudellisen järjestelmän käyttämiselle sen vaatiessa jokaisen rangaistavaksi säädetyn teon taustalle täsmällisesti määriteltyä suojeltavaa intressiä.¹⁴ Koska oikeushyväoppi perustehtävänsä mukaisesti vaatii rangaistavaksi säädetyn teon taustalle täsmällisesti määriteltyä oikeudellisen ja nimenomaan rikosoikeudellisen suojan ansaitsevaa intressiä, se samalla myös edellyttää arviointia, jossa rikosoikeudellisen suojan ansaitsevan intressin katsotaan perustelevan nimenomaan julkisen vallan taholta tapahtuvaa puuttumista siinäkin tilanteessa, että rikosteko olisi kohdistunut yksinomaan tietyn yksilön oikeuspiirissä oleviin oikeushyviin.¹⁵

Angloamerikkalaisessa rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa on hieman oikeushyväopin tausta-ajatusten mukaisesti tarkasteltu julkista vääryyttä (public wrong) rikoksiksi määritellyille teoille yhteisenä sisällöllisenä tekijänä.¹⁶ Yksityisiin intresseihinkin kohdistuvat loukkaukset ymmärretään yksilön ohella myös yhteisöön kohdistuviksi loukkauksiksi, koska yhteisö tunnustaa yksilön osaksi yhteisöä ja kunnioittaa yksilön oikeuksia ja intressejä sekä tarvittaessa myös suojaa niitä rikosoikeudellisesti. Yksilön intressiin kohdistuva loukkaus kvalifioituu näin koko yhteisön kokemaksi jaetuksi vääryydeksi ja yhteisön toteuttama tämän intressin suojaaminen merkitsee samalla myös jokaisen yhteisön

12. Modernin rikosoikeuden synnystä ks. Heikki Pihlajamäki – Virpi Mäkinen – Jussi Varkemaa, *Keskiajan oikeushistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2007, s. 254–272.

13. Ks. esim. Antti Tulenheimo, *Luotto rikosoikeudellisena suojelusobjektina*. Kirjapaino-osakeyhtiö Sana 1911; Brynolf Honkasalo, *Suomen rikosoikeus: Yleiset opit*. I osa. 2. p. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1965, s. 139–141; Harri Vento, *Velallisen rikokset konkurssissa*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1992 ja Sakari Melander, *Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säättämisen oikeudelliset rajoitukset*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008, s. 327–388.

14. Oikeushyväopin historiallisesta taustasta ks. esim. Winfried Hassemer, *Oikeushyvien suojele ja symbolinen rikosoikeus*. *Oikeus* 1989, s. 388–400 ja Kimmo Nuotio, *Theories of Criminalization and the Limits of Criminal Law: A Legal Cultural Approach*, teoksessa R.A. Duff – Lindsay Farmer – S.E. Marshall – Massimo Renzo – Victor Tadros (eds), *The Boundaries of the Criminal Law*. Oxford University Press 2010, s. 238–261, 244–252.

15. Myös puhuminen rikoksen yhteiskunnallisesta vahingollisuudesta tässä yhteydessä on mahdollista. Ks. Claes Lernestedt, *Kriminalisering – problem och principer*. Iustus Förlag 2003, s. 139.

16. Public wrong -ajatuksen yhtäläisyydestä oikeushyväoppiin ks. myös Nuotio 2010, s. 242.

jäsenen suojaamista.¹⁷ Rikoksen julkista vääryyttä korostavissa näkemyksissä keskeistä tämän kirjoituksen kysymyksenasettelun kannalta on nimenomaan rikoksen ymmärtäminen *julkiseksi* vääryydeksi. Yksilön kuuluminen tiettyyn yhteisöön perustele vakavimpien loukkausten rangaistavaksi säätämisen ja niiden ymmärtämisen julkisiksi intresseiksi samoin kuin viranomaisten taholta tapahtuvan puuttumisen tällaisiin tekoihin. Perus- ja ihmisoikeuslähtöistä lähestymistapaa korostaen hieman samaa tarkoittaen puhutaan vakiintuneesti siitä, että rangaistavaksi säätämisen tulee perustua painavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen.¹⁸ Rangaistavaksi säätämiseen liittyvä painava yhteiskunnallinen tarve sekä rikoksen ymmärtäminen julkiseksi vääryydeksi lähtökohtaisesti perustellee myös rikosasioihin liittyvää laajaa julkisuutta – jolla on toki myös muita jäljempänä käsiteltäviä funktioita. Rikosprosessiin liittyen rikoksen ymmärtäminen julkiseksi vääryydeksi taas yhtäältä vapauttaa rikoksen uhrin asiaa koskevan syytteen ajamista koskevasta taakasta, mutta toisaalta irrottaa asian uhrin määräysvallasta.¹⁹ Rikosprosessi voidaan näin ymmärtää yhteisön rikostekoa koskevaksi kollektiiviseksi kommunikaatioksi, jossa epäiltyä julkista vääryyttä käsitellään koko yhteisön intressissä.²⁰

Useasta perus- ja ihmisoikeudesta voidaan myös johtaa valtioon kohdistuva positiivinen toimintavelvoite perus- ja ihmisoikeuksien suojaamiseksi. Myös

17. Alun perin public wrong -ajatuksen ovat esittäneet R.A. Duff ja S.E. Marshall. Ks. S.E. Marshall – R.A. Duff, *Criminalization and Sharing Wrongs*. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence* 11(1) 1998, s. 7–22. Heidän näkemystään on tarkasteltu ja osin myös kritisoitu angloamerikkalaisessa rikosoikeusteoreettisessa kirjallisuudessa. Ks. kritiikistä esim. Michael S. Moore, *Liberty's Constraints on What Should be Made Criminal*, teoksessa R.A. Duff – Lindsay Farmer – S.E. Marshall – Massimo Renzo – Victor Tardos, *Criminalization: The Political Morality of Criminal Law*. Oxford University Press 2014, s. 182–212, 198–200. Duff ja Marshall ovat myös puolustaneet näkemyksiään ja vastanneet kritiikkiin. Ks. viimeksi R.A. Duff – S.E. Marshall, *Crimes, Public Wrongs, and Civil Order*. *Criminal Law, Philosophy* 13(1) 2019, s. 27–48.
18. EIT:n käytännössä painavan yhteiskunnallisen tarpeen (pressing social need) vaatimus on liittynyt esimerkiksi valtion harkintamarginaalin laajuuden arviointiin yksityiselämään kohdistuvan puuttumisen arvioinnissa (ks. esim. *A.D.T. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, 30.7.2000, 37–38 kohta ja *The Sunday Times v. Yhdistynyt kuningaskunta*, 26.4.1979). Suomessa eduskunnan perustuslakivaliokunta on omaksunut painavan yhteiskunnallisen tarpeen käsitteen perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvassa hyväksyttävyyysvaatimuksessa (PeVM 25/1994 vp, s. 5/I) ja tällä hyväksyttävyyysvaatimuksella on keskeistä merkitystä myös rikosoikeudellisen lainsäädännön valtiosääntöoikeudellisia rajoja määriteltäessä. Viimeksi mainitussa suhteessa ks. PeVL 23/1997 vp, s. 2/II, jonka mukaan kriminalisoinnille on oltava esitettävissä painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste. Rikosoikeudellisen lainsäädännön hyväksyttävyyttä on keskeisimmin arvioitu suhteessa ehdotukseen kaksinkertaistaa päiväsakon rahamäärä ennen muuta valtionalouden sopeuttamistoimiin liittyvistä syistä. Ks. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain 2 a ja 9 luvun muuttamisesta sekä pysäköinninvalvonnasta annetun lain 3 §:n muuttamisesta 1/2016 vp ja sitä koskeva PeVL 9/2016 vp, erit. s. 4–6.
19. R.A. Duff, *Punishment, Communication, and Community*. Oxford University Press 2001, s. 61.
20. *Ibid.*, s. 162.

positiiviset toimintavelvoitteet perustelevat rikoksen ymmärtämistä julkiseksi väärydeksi. Jo vanhastaan yksityiselämän suojan takaamiseksi valtion on edellytetty yhtäältä itse pidättäytyvän yksilöiden yksityiselämän loukkauksilta mutta toisaalta myös kohdistavan aktiivisia, myös rikosoikeudellisia, toimenpiteitä yksityiselämän suojaamiseksi toisten yksilöiden loukkauksia vastaan.²¹ Perus- ja ihmisoikeuksista johdettavat positiiviset toimintavelvoitteet näin yhtäältä merkitsevät, että yksityiselämään kohdistuvat loukkaukset eivät kohdistu yksinomaan yksityisen alueelle eivätkä näin jää vaille rikosoikeudellista suojaa. Toisaalta koska positiiviset toimintavelvoitteet nimenomaisesti edellyttävät rikosoikeudellisia toimia tilanteissa, joissa loukkaus kohdistuu yksityisen alueelle, ne myös vahvistavat käsitystä rikoksesta julkisena väärytenä, jota on myös lähikohtaisesti käsiteltävä julkisesti.

2.2. Rikosoikeudenkäynnin laaja julkisuus

Rikoksen ymmärtäminen julkiseksi väärydeksi asettaa vaatimuksia rikosasioiden käsittelyn julkisuudelle, joka voimassa olevan oikeuden mukaan onkin laajaa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklassa oikeudenkäynnin julkisuus on nimenomaisesti mainittu yhtenä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perustavana osatekijänä. EIS 6(1) artiklan mukaan oikeudenkäynnin julkisuus on hyvin vahva pääsääntö, mutta lehdistöltä tai yleisöltä voidaan kuitenkin artiklassa mainituissa tilanteissa kieltää pääsy oikeudenkäyntiin tai sen osaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) käytännössä on korostettu oikeudenkäynnin julkisuuden merkitystä perustavanlaatuisena periaatteena sekä julkisuuden keskeistä merkitystä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijänä sekä korostettu oikeudenkäynnin julkisuuden legitimeettifunktiota samoin kuin sen oikeusturvaa lisäävää funktiota.²² Oikeudenkäynnin julkisuus ei kuitenkaan ole rajoittamatonta, vaan sitä voidaan rajoittaa EIS 6(1) artiklassa mainituin perustein, minkä lisäksi EIT:n käytännön mukaisesti myös toisen sopimuksessa turvatun oikeuden toteuttaminen saattaa perustella oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamista.²³

21. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993 vp, s. 53/I.

22. Ks. esim. Riepan v. Itävalta, 14.11.2000, 27 kohta. Oikeudenkäynnin julkisuuden funktioista tarkemmin esim. Antti Tapanila, Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa. Edita 2009, s. 26–32 ja Dan Frände et al., Prosessioikeus. 5. uud. p. Alma Talent 2017, s. 140–143.

23. Ks. esim. T. v. Yhdistynyt kuningaskunta [GC], 16.12.1999, 83–89 kohta. Tapauksessa oli kysymys paljon julkisuutta saaneesta kahden 10-vuotiaan pojan toteuttamasta pieneen lapseen kohdistuneesta henkirikoksesta ja asiaa oli käsitelty kolme viikkoa kestäneessä julkisessa oikeudenkäynnissä. EIT katsoi, että vastaajan nuori ikä olisi perustellut oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamista.

Suomessa oikeudenkäynnin julkisuudesta säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (370/2007, YTJulkL), jonka mukaisesti (1 §) julkisuusperiaate on vahva lähtökohta oikeudenkäynnin ja oikeudenkäyntisasiakirjojen julkisuuden suhteen. Lain 14 ja 15 §:ssä säädetään yksityiskohtaisemmin suullisen käsittelyn julkisuudesta niin siviili- kuin rikosasioita koskien. Lain 14 §:n mukaisesti varsin vahvana pääsääntönä on suullisen käsittelyn julkisuus sekä jokaisen oikeus olla läsnä asian julkisessa käsittelyssä. Lain 15 §:ssä sen sijaan säädetään tyhjentävästi niistä perusteista, joiden nojalla suullinen käsittely voidaan asiaan osallisen pyynnöstä tai muuten erityisen painavasta syystä toimittaa joko kokonaan tai tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta.²⁴

Kantavana ajatuksena oikeudenkäynnin julkisuutta koskevassa voimassa olevassa lainsäädännössä on ollut julkisuuden mahdollisimman laaja toteuttaminen. Oikeudenkäynnin julkisuus taas tulee nähdä osana perustuslain 12 §:n 2 momentissa tarkoitettua julkisuusperiaatteen toteuttamista, jota oikeudenkäynnin suhteen nimenomaisesti täsmennetään perustuslain 21 §:ssä. Julkisuusperiaatteen tarkoituksena on pyrkiä takaamaan yksilöille mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan samoin kuin kohdistaa viranomais toimintaan kritiikkiä ja kontrollia.²⁵ Rikosasioiden käsittelyn julkisuuden suhteen voimassa oleva oikeudenkäynnin julkisuutta koskeva lainsäädäntö ilmentää edellä mainittua laajaa julkisuuden toteuttamista ja julkisuusperiaatetta ennen muuta siinä, että mikään rikoslaji ei ole sellainen, jota koskevan asian käsittely olisi lähtökohtaisesti suljettu. Ajatuksena näin on, että mitään rikoslajia koskevan tuomioistuinkäsittelyn ei lähtökohtaisesti katsota ansaitsevan salaisuuden verhoa vaan rikokset rikoslajista riippumatta ovat lähtökohtaisesti julkisia tekoja. Luonnollisesti ajatuksena myös on, että julkisuus toteuttaa esimerkiksi oikeusturvafunktiota niin ikään siitä riippumatta, mikä rikoslaji on kysymyksessä ja rikosasian käsittelyn laaja julkisuus näin turvaa myös rikoksesta syytetyn oikeusturvaa rikoslajista ja tapauksen erityispiirteistä riippumatta.

Rikosasian julkisuutta koskevat voimassa olevan oikeuden mukaiset käsitketykset ovat linjassa myös yksityisyyden suojaa koskevan nykykäsityksen kanssa. Vaikka EIS 8 artiklassa turvattua yksityiselämän käsitettä on sinänsä EIT:n käytännön mukaan tulkittava laajasti, se ei kuitenkaan tarkoita rangaistavaksi säädetyn teon tekemisen ja asian oikeuskäsittelyn kuulumista yksityiselämän

24. Rikosasian käsittelyn suhteen merkityksellisimpiä perusteita asian käsittelylle suljetuin ovin ovat 15 §:n 2 kohdassa tarkoitettua yksityiselämää koskevat arkaluonteiset tiedot sekä 5 kohdassa tarkoitettu alle 18-vuotiasta syytettyä koskevan rikosasian käsittely. Säännösten perusteluista ks. HE 13/2006 vp, s. 50–55.

25. HE 309/1993 vp, s. 58/I. Ks. Myös Olli Mäenpää, *Julkisuusperiaate*. 3. uud. p. Alma Talent 2016, s. 9–12 ja Kaarlo Tuori, *Oikeuden julkisuus*. Oikeus 3/2002, s. 243–251.

piiriin.²⁶ EIT on päinvastoin käytännössään vakiintuneesti korostanut sananvapauden piiriin kuuluvaa oikeutta välittää tietoa julkista mielenkiintoa herättävistä rikoksista sekä yleisön oikeutta vastaanottaa tällaisia tietoja, joskin tietyissä tilanteissa tätä oikeutta on punnittava yksityisyyttä koskevaa oikeutta vasten oikeudenmukainen tasapaino (fair balance) saavuttaen.²⁷ Tämä merkitsee, että vaikka rikosteko itsessään ei ole rikokseen syyllistyneen yksityisyyden suojan piiriin kuuluva asia, rikosasian käsittely julkisuudessa tai rikosasian käsittely julkisesti saattaa tietyissä tilanteissa merkitä liian pitkälle menevää puuttumista yksityisyyden suojaan. Vastaava näkemys on omaksuttu myös korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä (KKO 2005:136 ja KKO 2018:51). Tämä taas on seurausta siitä, että rikoksen tekeminen ei itsessään vaikuta rikoksesta syytetyn tai tuomitun perus- ja ihmisoikeuksiin. Rikoksesta epäillyllä, syytetyllä tai rangaistukseen tuomitulla on sama oikeus yksityisyyteen kuin muilla yksilöillä. Tästä ei kuitenkaan seuraa, että rikosasioihin kohdistuva julkisuus olisi lähtökohtaisesti rajoitettua vaan niitä koskeva käsittely on edellä todetun mukaisesti lähtökohtaisesti julkista, mutta rikoksesta epäillyn tai syytetyn yksityisyyttä suojataan muulla tavoin rikosasian käsittelyssä, muun muassa YTJulkL 15 §:n 2 kohdan mukaisesti tilanteessa, jossa suullinen käsittely järjestetään yleisön läsnä olematta henkilön yksityiselämään liittyvien arkaluonteisten tietojen esittämisen vuoksi.

On huomattava, että muista oikeudellisesti velvoittavista asiakirjoista voi seurata veloitteita suullisen käsittelyn julkisuuden rajoittamiseksi. Esimerkiksi EU:ssa annetun niin sanotun uhridirektiivin²⁸ 23 ja 24 artiklan määräykset ja EU:ssa annetun lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja lapsipornografiaa koskevan direktiivin²⁹ 20(5) (a) artikla edellyttävät erityissuojelun tarpeessa olevien uhrien ja lapsiuhrien suhteen erityistoimenpiteitä, joilla mahdollistetaan asian käsittely yleisön läsnä olematta. Myös naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen (SopS 53/2015, ns. Istanbulin sopimus) suojelutoimia koskevan 56 artiklan f kohdan mukaan on toteutettava riittäviä lainsäädännöllisiä ja muita toimenpiteitä uhrien yksityisyyden ja julkisen kuvan

26. Yksityiselämän suojan piirin laajasta määrittämisestä ks. esim. Amann v. Sveitsi [GC], 16.2.2000, 65 kohta.

27. Esim. Von Hannover v. Saksa, 24.6.2004, 57 kohta ja A v. Norja, 9.4.2009, 65 kohta.

28. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta, OJ L 315, 14.11.2012, 57–73.

29. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/93/EU lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2004/68/YOS korvaamisesta, OJ L 335, 17.12.2011, s. 1–14. Merkityksellinen tässä suhteessa on myös direktiivin 20(6) artikla, jonka mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet lapsiuhrien edun mukaisesti ja ottaen huomioon muut ehdottoman välttämättömät edut lapsiuhrien yksityisyyden, henkilöllisyyden ja kuvan suojaamiseksi sekä kaiken sellaisen tiedon julkisen levittämisen estämiseksi, joka voisi mahdollistaa heidän tunnistamisensa.

suojaamiseksi. Voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö sinänsä vaikuttaa täyttävän edellä mainitut velvoitteet, koska alaikäisten suhteen – olivatpa he rikoksesta syytettyjä tai muuten osallisia rikosprosessiin – käsittely voidaan pitää suljetuin ovin YTJulkL 15 §:n 5 ja 6 kohdan perusteella.³⁰ Muihin tilanteisiin – esimerkiksi perheväkivaltatapauksen ja seksuaalirikosten käsittelyyn – voidaan soveltaa YTJulkL 15 §:n 2 kohtaa.³¹ On kuitenkin huomattava, että edellä mainitut velvoitteet, jotka tulee siis ottaa huomioon edellä mainittuja lainkohtia sovellettaessa, koskevat vain rikoksen uhrin intressin huomioon ottamista asian käsittelyn julkisuutta arvioitaessa. YTJulkL 15 §:n 2 ja 5 kohta sen sijaan voivat tulla sovellettavaksi myös rikoksesta syytetyn suojaamiseksi tilanteessa, jossa syytetty on alaikäinen tai jos asian käsittelyssä tulee esille syytetyn yksityisyyden suojan alaan kuuluvia arkaluonteisia seikkoja.

2.3. Rikosasioiden julkisuus ja oikeus tulla unohdetuksi

Rikosasioihin liittyvää laajaa julkisuutta voidaan joutua arvioimaan uudelleen etenkin eurooppalaisen yksityisyyden suojaa korostaneen oikeudellisen kehityksen vuoksi. Eräänä kulminaatiopisteenä tässä kehityksessä on ollut EU:n yleisen tietosuojaa-asetuksen³² antaminen vuonna 2016, joskin jo sitä ennen EU-tuomioistuimien oli ratkaisukäytännössään korostanut henkilötietojen suojan merkitystä, minkä voi arvioida merkinneen sekä periaatteellista että käytännössä vaikuttavaa muutosta henkilötietojen suojan merkityksessä.³³

Perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvataan jokaisen oikeus yksityiselämään. Jo perusoikeusuudistusta koskevissa esitöissä korostettiin, että yksityiselämän suojan tarkkaa merkityssisältöä on vaikea määrittää ja että käsite ”yksityiselämä” voidaan ymmärtää eräänlaiseksi henkilön yksityistä piiriä koskevaksi yleiskäsitteeksi.³⁴ Samoin on korostettu, että perustuslaissa turvattu yksityiselämän suojan piiri saa täsmällisemmän sisältönsä EIT:n ratkaisukäytännöstä, jossa puolestaan on korostettu yksityiselämän suojan kattaman alan laajaa määrittelemistä samoin kuin sitä, että suojan kattaman alan tyhjentävä määrittely ei ole tarkoituksenmu-

30. Kohtien soveltamisedellytyksistä tarkemmin Tapanila 2009, s. 173–177.

31. Kohdan soveltamisedellytyksistä tarkemmin Tapanila 2009, s. 164–169.

32. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679 luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojaa-asetus), OJ L 119, 4.5.2016, s. 1–88. Kuten tunnettua, asetus tuli jäsenvaltioissa sovellettavaksi 25.5.2018. Vaikka kysymyksessä on unionioikeudellinen asetus, sen katsottiin Suomessa edellyttävän tiettyä täydentävää ja täsmäntävää kansallista lainsäädäntöä, ja tällaisena kansallisena lakina toimii tietosuojalaki (1050/2018). Sen valmistelusta ks. Hallituksen esitys eduskunnalle yleistä tietosuojaa-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi 9/2018 vp. Ks. myös PeVL 14/2018 vp, PeVL 24/2018 vp, LaVL 5/2018 vp ja HaVM 13/2018 vp. Tietosuojalainsäädäntöä koskee kommentaariteos Päivi Korpisaari – Olli Pitkänen – Eija Warma-Lehtinen, Uusi tietosuojalainsäädäntö. Alma Talent 2019.

33. Asia C-131/12, Google Spain [GC], EU:C:2014:317.

34. HE 309/1993 vp, s. 53/I.

kaista.³⁵ EIT:n käytännössä yksityiselämän suojan onkin katsottu kattavan muun muassa fyysisen, psyykkisen ja moraalisen loukkaamattomuuden³⁶, yksityisyyden suojan³⁷ sekä identiteetin suojan³⁸.

Yksityisyyden suojaa koskevan perusoikeuden on alettu katsoa kattavan myös oikeuden tulla unohdetuksi tai poistetuksi (*right to be forgotten, right to be erased*).³⁹ Tällä oikeudella on luonnollisesti yhtymäkohta internetin kehitykseen ja sen sisältämään valtavaan tietomäärään, joka saattaa sisältää yksityishenkilöitä koskevia varsin iäkkäitäkin tietoja, eikä näiden tietojen saatavuus verkosta ole välttämättä yksilön näkökulmasta toivottavaa. Keskeisin oikeutta tulla unohdetuksi koskeva määräys sisältyy tällä hetkellä yleisen tietosuoja-asetuksen 17 artiklaan (oikeus tietojen poistamiseen (”oikeus tulla unohdetuksi”). Artikla oli yleisen tietosuoja-asetuksen yksi eniten etukäteen keskustelua herättäneistä määräyksistä, joskin käsiteltävien tietojen tarpeellisuutta ja minimointia koskevaa vaatimusta oli noudatettu EIT:n ratkaisukäytännössä jo ennen EU:ssa annettua yleistä tietosuoja-asetusta.⁴⁰ EU-tuomioistuin sen sijaan antoi vuonna 2014 merkittävän ratkaisun asiassa Google Spain, jossa se ensimmäistä kertaa määrittä EU:n perusoikeuskirjan 7 ja 8 artiklasta johdetun oikeuden tulla unohdetuksi. Tapauksessa oli kysymys tilanteesta, jossa erään Espanjan kansalaisen nimen syöttäminen Googlen hakukoneelle tuotti linkit espanjalaisen verkkosivuston kahdelle vuonna 1998 päivytylle sivulle, joissa mainitun henkilön nimi mainittiin sosiaaliturvasaatavien perimiseksi suoritettuun takavarikkoon liittyvän kiinteän omaisuuden huutokaupan yhteydessä. Mainittu henkilö oli kansallisessa tuomioistuimessa muun muassa vaatinut, että Google velvoitetaan poistamaan tai kätkemään ne hakutulokset, jotka sisälsivät hänen henkilötietonsa. EU-tuomioistuin punnitsi vastakkain sananvapauteen ja yksityisyyden suojaan kuuluvia intressejä katsoen, että yksityisyyden ja henkilötietojen suojan alaan kuuluvat seikat lähtökohtaisesti syrjäyttävät niin hakukoneen ylläpitäjän taloudellisen intressin kuin suurella yleisöllä olevan intressin löytää yksityisyyden suojan alaan kuuluvat tiedot tehdessään haun rekisteröidyn nimellä. EU-tuomioistuimen mukaan sananvapauteen liittyvä yleisön oikeus saada tietoja voi kuitenkin syrjäyttää rekisteröidyn yksityisyyden suojaan liittyvät intressit, jos rekisteröi-

35. Ks. jo Niemietz v. Saksa, 16.12.1992, 29 kohta. Ks. myös Veli-Pekka Viljanen, Perusoikeusuu-
distus ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Lakimies 5–6/1996, s. 788–815, 802–803.

36. Esim. X ja Y v. Alankomaat, 26.3.1995, 22 kohta.

37. Esim. Axel Springer v. Saksa [GC], 7.2.2012, 83 kohta.

38. Esim. A.-M. V. v. Suomi, 23.3.2017, 76 kohta.

39. Leipätekstissä on käytetty rinnakkain ilmaisuja ”oikeus tulla unohdetuksi” ja ”oikeus tulla pois-
tetuksi”. Ensin mainittu ilmaisu ilmentää osuvammin tämän henkilötietojen suojaan sisältyvän
oikeuden tarkoitusta, kun taas jälkimmäinen viittaa ennen muuta kyseisen oikeuden toteut-
tamiseen tietoverkkoympäristössä. Tässä kirjoituksessa käytetään ensiksi mainittua ilmaisua
sen kyseistä oikeutta osuvammin ilmentävän merkityssisällön vuoksi.

40. Ks. esim. Segerstedt-Wiberg ym. v. Ruotsi, 6.9.2006, 91 kohta. Ks. myös Korpisaari – Pitkänen
– Warma-Lehtinen 2019, s. 225–226.

tyyn liittyä esimerkiksi julkisuudessa olevan aseman kaltainen erityinen syy.⁴¹ EU-tuomioistuimen ratkaisu merkitsi käytännössä huomattavaa yksityisyyden suojan korostamista ennen muuta suhteessa yleisön tietojensaantioikeuteen.⁴²

Rikoksesta tuomittujen mahdollinen oikeus tulla unohdetuksi on ajankoh- taistunut myös Suomessa. Julkisuudessa esitettyjen tietojen mukaan tietosuoja- valtuutettu on vastaanottanut lukuisia rikoksesta tuomittujen laatimia pyyntöjä, joissa vaaditaan heitä koskevien tietojen poistamista esimerkiksi Googlen haku- tuloksista.⁴³ Asiaa on myös tarkasteltu ratkaisussa KHO 2018:112, jossa oli kysy- mys vuonna 2012 tapahtuneesta murhasta tuomitun alentuneesti syyntakeiseksi katsotun henkilön tekemästä tietosuojavaltuutetulle vuonna 2015 osoitetusta pyynnöstä velvoittaa Google poistamaan hakutuloksista häntä koskevat neljä hakutulosta Google Search -palvelusta.⁴⁴ Hakutuloksista ilmeni esimerkiksi mai- nitun murhasta tuomitun henkilön terveydentilaa koskevia tietoja, joihin liittyen hänet oli katsottu alentuneesti syyntakeiseksi. Vaikka henkilö oli tuomittu erittäin vakavasta rikoksesta ja vaikka rikosteko oli tehty verraten äskettäin, KHO katsoi yhtäältä asian julkisuutta ja sananvapautta ja toisaalta yksityiselämän suojaan liittyviä näkökohtia koskevassa punninnassaan yksityiselämään liittyvien int- ressien olevan tapauksessa painavampia. Lopputulokseen vaikutti muun muassa se, että tiedot henkilön terveyden- ja mielentilasta olivat tietosuojavaltuutetun asiaa koskevan päätöksen antamisajankohtana voimassa olleen henkilötietolain (523/1999) 11 §:ssä tarkoitettuja arkaluonteisia henkilötietoja.⁴⁵ KHO siis katsoi, että sellaiset hakutulokset, joista ilmeni murhasta tuomitun terveydentilaa kos- kevia tietoja, olivat yksityisyyden suojan ydinalueelle kuuluvia tietoja ja tällaisia tietoja sisältävät rikokseen liittyvät hakutulokset oli voitu määrätä poistettaviksi. Ratkaisu ei sinänsä muuta rikosasioiden laajaa julkisuutta koskevaa lähtökoh-

41. C-131/12, Google Spain, EU:C:2014:317, 97 kohta.

42. Laajemmin Susanna Lindroos-Hovinheimo, Henkilötietojen suoja EU-oikeudessa – yksityi- syyttä yhteisön kustannuksella? Lakimies 1/2018, s. 52–75, 66–69. Ks. myös julkisasiamies Niilo Jääskisen ratkaisuehdotus 25.6.2013 asiassa C-131/12, Google Spain, jossa Jääskinen omaksui pidättyväisemmän näkemyksen yksityisyyden suojan suhteen ja painotti sananvapauden ja tiedonvälitysoikeuden merkitystä sekä tietoyhteiskunnassa merkittävää oikeutta etsiä tieto- ja internetistä hakukoneiden välityksellä (ks. etenkin ratkaisuehdotuksen 131–137 kohdat). EU-tuomioistuimen Google Spain -ratkaisu herätti laajaa ja mielenkiintoista oikeustieteellistä keskustelua, muun muassa myös Yhdysvalloissa, jossa oikeuteen tulla unohdetuksi suhtau- duttiin pääosin varsin kriittisesti. Ks. esim. Kristie Byrun, The European right to be forgotten: A challenge to the United States Constitution's First Amendment and to professional public relations ethics. 43 Public Relations Review 43(1) 2017, s. 102–111.

43. <https://yle.fi/uutiset/3-10420672> (sivulla käyty 4.9.2019).

44. Kysymys on ajankohtaistunut myös muualla. Ks. esim. Ison-Britannian asiaan liittyvästä käytännöstä Róisín A. Costello, The right to be forgotten in cases involving criminal convictions. European Human Rights Law Review 3/2018, s. 268–277.

45. Henkilötietolaki on kumottu tietosuojalaila (1050/2018) alkaen. Voimassa olevassa sääntelyssä terveydentilaa koskevat tiedot kuuluvat yleisen tietosuoja-asetuksen 9(1) artiklassa tarkoitet- tujen erityisten henkilötietoryhmien alaan.

taa, mutta osoittaa, että rikosasioihin liittyvät henkilön terveydentilaa kuuluvat tiedot saattavat olla merkityksellisiä unohdetuksi tulemista koskevan oikeuden kannalta, vaikka tällaisilla tiedoilla olisi keskeinenkin merkitys itse rikosteon rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta.

Edellä tarkasteltu osoittaa, että rikosasioihin saattaa liittyä yksityisyyden suojan kannalta merkityksellisiä ja jopa yksityisyyden suojan ydinalueelle kuuluvia tietoja. Vaikka rikosteko itsessään ei ole yksityisyyden suojan piiriin kuuluva asia, rikosasian käsittelyssä ja rikosasiaa koskevassa julkisessa keskustelussa samoin kuin rikosuutisoinnissa saatetaan ajoittain paljastaa yksilön yksityisyyden ytimeen kuuluvia erityisiin henkilötietoryhmiin lukeutuvia seikkoja. Erityisen haasteen tässä suhteessa muodostaa nykyisin varsin tavallinen oikeustoimittajien toteuttama yleistä mielenkiintoa herättävien rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyn reaaliaikainen seuranta sosiaalisessa mediassa. Jos rikosasian tuomioistuinkäsittelyssä tulee ilmi esimerkiksi syytetyn terveydentilaan, sukupuoliseen suuntautumiseen tai vastaavia erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia seikkoja, tuomioistuinkäsittelyä seuraavien toimittajien tulisi lähtökohtaisesti pidättäytyä tällaisen tiedon jakamisesta.

3. Esitutkintaviranomainen ja rikosepäilystä tiedottaminen

3.1. Syyttömyysolettama tiedottamista rajaavana ja ohjaavana kriteerinä

Edellä todetun mukaisesti rikos tulee ymmärtää julkiseksi teoksi, koska rikosteko itsessään voidaan ymmärtää julkiseksi väärydeksi jo sillä perusteella, että tietyn teon kriminalisointi ilmentää julkista intressiä tietyn yhteiskunnallisesti ei-toivotun teon rangaistavaksi säätämiseen. Tästä ei kuitenkaan suoraan seuraa, että rikosasioita voitaisiin käsitellä täysin pidäkkeettömästi julkisuudessa, vaikka näkemys asettaa rikosasioissa laajan julkisuuden lähtökohdaksi. Rajoitteita rikosasioiden ja ennen muuta niiden asianosaisten yksityisyyden kannalta merkityksellisten seikkojen käsittelylle julkisuudessa seuraa ennen muuta perus- ja ihmisoikeuksista.

Esitutkinnassa yleisöjulkisuus on pääsääntöisesti rikosasian oikeudenkäyntiä rajoitetumpaa. Rajoitetumpaa julkisuutta voidaan perustella samoin kuin esitutkintaan liittyvän asiakirja-aineiston rajoitettua julkisuutta. Taustalla vaikuttavat ensinnäkin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen ja ennen muuta oikeusturvaan liittyvät syyt. Toiseksi rajoitetumpaa julkisuutta voidaan perustella rikostutkinnallisilla syillä. Jos rikosepäilyä koskevia tietoja saatetaan julkisuuteen liian varhaisessa vaiheessa, rikoksen selvittäminen voi vaarantua. Kysymys voi olla esimerkiksi muiden mahdollisten rikokseen osallisten osuuden selvittämisen

vaikutumisesta taikka asiaan liittyvien mahdollisten muiden rikosepäilyjen selvittämisen hankaloitumisesta.⁴⁶ Kolmanneksi rajoitetumpaa julkisuutta voidaan perustella kohtuussyillä, joilla on läheinen liittymä myös perustuslain 10 §:ssä turvattuun yksityiselämän suojaan. Rikosepäilyn tulo julkisuuteen ja asian käsittely julkisuudessa saattaa merkitä rikoksesta epäillylle tuntuvaakin haittaa ja vaikuttaa merkittävästi hänen yksityiselämäänsä samoin kuin sen ulkopuoliseen toimintaan, esimerkiksi työskentelymahdollisuuksiin.⁴⁷

Esitutkinnasta tiedottamista koskeva säännös on esitutkintalain 11 luvun 7 §:ssä.⁴⁸ Esitutkintalain (805/2011) 11 luvun 7 §:n 1 momentissa säädetään suuntaa-antavasti ja väljätkösti niistä seikoista, joiden perusteella esitutkinnasta tiedottaminen saattaa olla tarpeen, samoin kuin tiedottamisen suhteesta syyttömyysolettamaan. Momentin mukaan jos esitutkinnasta on asian yhteiskunnallisen merkityksen, sen herättämän yleisen mielenkiinnon, rikoksen selvittämisen, rikoksesta epäillyn tavoittamisen, uuden rikoksen estämisen tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämisen vuoksi taikka muusta vastaavasta syystä tarpeen tiedottaa, tiedottaminen on tehtävä niin, että ketään ei aiheuttomasti saateta epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa. Säännöksen 4 momentin mukaan tiedottamisesta vastaa pääsääntöisesti tutkinnanjohtaja.

Esitöiden mukaan säännöksessä luetelluissa tilanteissa, joissa tiedottaminen saattaa olla tarpeen, on kysymys nimenomaan suuntaa-antavista seikoista eikä säännöksellä luoda esitutkintaviranomaiselle tiedottamisvelvollisuutta missään tilanteessa.⁴⁹ Esitöissä säännöksen soveltamisen lähtökohtia jonkin verran selvennetään⁵⁰, mutta säännös jättää tutkinnanjohtajalle kuitenkin varsin paljon harkinnanvaraa. Säännöksen väljätkö muotoilu korostaa tutkinnanjohtajan velvollisuutta olla tietoinen säännöksen soveltamisen edellyttämästä punninnasta

46. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi 30/1998 vp, s. 90/II.

47. HE 30/1998 vp, s. 90/II.

48. Aiemmin asiasta säädettiin vanhan esitutkintalain (449/1987) 49 §:ssä sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen (575/1988) 8 ja 9 §:ssä. Tarkemmin ks. Hallituksen esitys eduskunnalle poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 224/2010 vp, s. 68–69 ja 241–242. – Lisäksi julkisuuslain 24 §:n 3 kohdassa säädetään esitutkintaan liittyvien asiakirjojen julkisuudesta ja kohdan mukaan asiakirjat ovat pääsääntöisesti salassa pidettäviä. Huomioon on otettava myös säännöksen 26 ja 27 kohta, jotka koskevat yksityiselämään liittyviä arkaluonteisia tietoja sekä mielentilatutkimuksen asiakirjoja, joista jälkimmäiset ovat ehdottomasti salassa pidettäviä.

49. Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi 222/2010 vp, s. 242/I.

50. Esitöissä todetaan esimerkiksi seuraavaa: ”Yhteiskunnallista merkitystä rikoksella saattaa olla epäillyn merkittävän aseman kautta tai sen vuoksi, että rikoksen vaikutukset ulottuvat laajalle. Nämä seikat voivat olla vaikuttamassa myös yleisen mielenkiinnon heräämiseen. Mielenkiintoa saattaa herättää myös esimerkiksi poikkeuksellinen yksittäinen henkirikos uhriin liittyvien seikkojen tai uhrien suuren lukumäärän vuoksi.” Ks. HE 222/2010 vp, s. 242/I.

eri suuntaan vaikuttavien seikkojen välillä ja muun muassa myös asiaan liittyvästä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä.

Keskeisimpänä esitutkimateriaalin yleisöjulkisuutta rajoittavana tekijänä voidaan pitää syyttömyysolettamaa, joskaan sen vaikutus esitutkimateriaalin julkisuuden rajoittamisessa ei ole yksiselitteisen selvä. Syyttömyysolettamaa koskeva keskeisin määräys löytyy Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6(2) artiklasta, jonka mukaan jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on näytetty toteen.⁵¹ Perustuslain (731/1999) oikeusturvaa koskeva 21 § ei sisällä syyttömyysolettamaa koskevaa nimenomaista mainintaa, mutta sen on vakiintuneesti katsottu kuuluvan säännöksessä turvattuihin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin.⁵² Myös esitutkintalain 4 luvun 2 § sisältää syyttömyysolettamaa koskevan säännöksen, jonka mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä.

Syyttömyysolettamasta ei aiheudu ehdotonta estettä esitutkimateriaalin julkisuudelle eikä siitä voida johtaa erityisen pitkälle meneviä esitutkintaineiston julkisuuden rajoitteita, mutta se siitä huolimatta keskeisesti rajoittaa ja ohjaa rikostutkinnasta tiedottamista. Koska muun muassa EIS 10 artiklassa turvattuun sananvapauteen kuuluu oikeus vastaanottaa ja levittää tietoja, syyttömyysolettamasta ei voi seurata viranomaisiin kohdistuvaa kieltoa olla tiedottamatta käynnissä olevista rikostutkinnoista, mutta mahdollinen tiedottaminen on toteutettava harkitusti ja tarvittavalla varovaisuudella, jotta syyttömyysolettaman asettamia vaatimuksia noudatetaan.⁵³

EIT:n käytännössä on katsottu, että viranomaisten toteuttama vireillä olevasta rikostutkinnasta tiedottaminen on toteutettava harkituin sanavalinnoin siten, että sanavalinnat eivät välillisestikään ilmennä ennakkollista lausumaa epäilyllin syyllisyydestä. Merkitystä on annettu myös sille asiayhteydelle, jossa viranomaisen lausuma on annettu.⁵⁴ Syyttömyysolettaman kannalta merkittävässä tapauksessa *Allenet de Ribemont v. Ranska* oli kysymys tilanteesta, jossa kaksi korkea-arvoista poliisiviranomaista oli kahdessa entisen ministerin surmatutkintaa koskevassa tv-haastattelussa suoraan todennut valittajan olleen osallinen surmaan. EIT totesi, että lausumat rikkoivat selkeästi syyttömyysolettamaa, koska kysymys oli selkeästi syyllisyyden toteavasta ennakkollisesta lausumasta, joka oli

51. Syyttömyysolettamaa koskeva määräys sisältyy myös KP-sopimuksen 14(2) artiklaan sekä EU:n perusoikeuskirjan 48(1) artiklaan. EU:ssa on myös annettu syyttömyysolettamaa koskeva direktiivi. Ks. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/343 eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä (OJ L 65, 11.3.2016, s. 1–11).

52. HE 309/1993 vp, s. 74/II.

53. *Allenet de Ribemont v. Ranska*, 10.2.1995, 38 kohta.

54. Ks. esim. *Allenet de Ribemont v. Ranska*, 10.2.1995, 39–41 kohta, *Daktaras v. Liettua*, 10.10.2000, 40–45 kohta, *Garycki v. Puola*, 6.2.2007, 71–73 kohta ja *Fatullayev v. Azerbaidžan*, 22.4.2010, 169–163 kohta.

omiaan vaikuttamaan valittajan syyllisyyttä koskevaan yleiseen mielipiteeseen samoin kuin mahdollisesti riippumattoman tuomioistuimen asiaa koskevaan arviointiin.⁵⁵

EIT:n hieman tuoreemmassa asiaa koskevassa käytännössä on katsottu, että valtakunnansyyttäjän julkisuudessa esittämä lausuma, jonka mukaan toimittajan kirjoitus muodosti terrorismin uhkan – ja kyseisessä valtiossa ”terrorismin uhka” oli rangaistavaksi säädetty teko –, merkitsi viranomaisen esittämää ennakkollista lausumaa syyllisyydestä ja oli näin syyttömyysolettaman vastainen.⁵⁶ Toisaalta EIT:n käytännössä on myös katsottu, että syyttäjän julkisuudessa esittämä lausuma syyllisyyttä tukevan näytön riittävydestä ei loukannut syyllisyysolettamaa, kun asiayhteydestä oli pääteltävissä, että syyttäjä oli tarkoittanut nimenomaan syytekynnyksen ylittymistä.⁵⁷

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen vuonna 2015 antamassa ratkaisussa dnro 175/4/14 oli kysymys tilanteesta, jossa rikoksen tapahtuma-aikaan päivystätävänä tutkinnanjohtajana toiminut rikoskomisario oli laatinut epäiltyä henkirikosta koskevan julkisuuteen saatetun tiedotteen, jossa epäillystä oli kahteen otteeseen käytetty ilmaisua ”tekijä” ja jossa nimenomaisesti mainittiin, että ”37-vuotias mies tappoi 29-vuotiaan velipuolensa kerrostaloasunnossa Länsi-Pasilassa aamulla 12.1.2014”. Tiedote oli annettu julkisuuteen epäillyn teon tapahtumapäivän iltapäivänä. Apulaisoikeusasiamies totesi ratkaisussaan syyttömyysolettaman koskevan myös poliisin rikostutkintaa koskevaa tiedottamista ja sisältävän muun muassa sen, että poliisin tulee välttää antamasta lausuntoja, jotka voivat leimata rikoksesta epäiltyä etukäteen. Tapauksen nimenomaiseen tiedotteeseen liittyen apulaisoikeusasiamies totesi, että tiedote antaa julkisuuteen kuvan siitä, että poliisi pitää epäiltyä syyllisenä eikä tällainen ole syyttömyysolettaman mukaista. Tässä arviossa ei ollut merkitystä sillä, että poliisilla tiedotteen laatimisen aikaan oli hyvin vahvaa näyttöä epäillyn syyllisyydestä.⁵⁸ Apulaisoikeusasiamiehen päätös noudattaa EIT:n ratkaisukäytännössä omaksuttua linjaa ja korostaa sitä, että rikostutkintaa koskevassa tiedottamisessa on oltava varovainen ja tarkka ilmaisuja valittaessa.⁵⁹

55. *Allenet de Ribemont v. Ranska*, 10.2.1995, 41 kohta. Ks. myös *Matti Pellonpää – Pasi Pölönen – Monica Gullans – Antti Tapanila*, Euroopan ihmisoikeussopimus. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2018, s. 703.

56. *Fatullayev v. Azerbaidžan*, 22.4.2010, 169–163 kohta.

57. *Daktaras v. Liettua*, 10.10.2000, 39–45 kohta. Lausuma oli esitetty tilanteessa, jossa epäilty oli itse aiemmin esittänyt esitutkintamateriaalin sisältämän näytön olevan riittämätöntä tulevaa rikosoikeudenkäyntiä silmällä pitäen.

58. Apulaisoikeusasiamies Pajuojan ratkaisu ”Syyttömyysolettamaa noudatettava tiedottamisessa” 4.2.2015 asiassa dnro 175/4/14.

59. Syyttömyysolettaman suhdetta esitutkinnasta tiedottamiseen on tarkasteltu myös muun muassa apulaisoikeuskanslerin päätöksessä 10.12.2015 asiassa dnro OKV/122/1/2015. Metsästysrikoksesta epäillyt kantelijat olivat katsoneet tutkinnanjohtajana toimineen komisarion antaneen lehdelle kantelijoita perusteettomasti syyllistäneen haastattelun. Lehtijutussa, jossa komisariota

Syyttömysolettaman keskeisin merkitys rikostutkinnasta tiedottamisessa edellä esitetyn perusteella on, että tiedottaminen ei sanavalinnoiltaan ja asiayhteydeltään saa antaa vaikutelmaa epäillyn syyllisyydestä. Tiedottamisen on toisin sanoen oltava neutraalia ja varovaisuuden periaatetta noudattavaa, joskin on otettava myös huomioon, että viranomaisilla, etenkin jos epäilty on merkittävässä asemassa oleva henkilö, on velvollisuus pitää yleisö informoituna rikosepäilystä ja sitä koskevan tutkinnan etenemisestä.⁶⁰ Tällä EIT:n sananvapauteen liittyvällä kannalla tulisi nähdäkseni antaa myös nimenomaista merkitystä esitutkintalain 11 luvun 7 §:ää sovellettaessa. Vaikka säännöstä koskevissa esitöissä on todettu, että säännöksestä ei missään tilanteessa seuraa poliisille velvollisuutta tiedottaa käynnissä olevasta esitutkinnasta⁶¹, EIS 10 artiklasta ja perustuslain 12 §:stä saattaa sellainen seurata, koska sananvapauteen sisältyy oikeus vastaanottaa tietoja. Tämä seikka entisestään korostaa sitä, että tiedottamisesta esitutkintalain 11 luvun 7 §:n 4 momentin mukaan vastuussa olevien on oltava tietoisia Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiaa koskevasta ratkaisukäytännöstä.

3.2. Epäillyn nimen tai kuvan julkistaminen

Merkittävä ja myös yksityisyyden suojan kannalta relevantti erityiskysymys on, milloin poliisi voi julkistaa rikoksesta epäillyn nimen ja kuvan. Asiaa koskeva säännös on esitutkintalain 11 luvun 7 §:n 2 momentissa, jonka mukaan henkilön nimen tai kuvan saa antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi, uuden rikoksen estämiseksi tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi. Säännös koskee sanamuotonsa mukaan myös muiden kuin rikoksesta epäillyn nimen tai kuvan antamista julki-

oli haastateltu, oli kerrottu komisarion pitäneen suhteellisen varmana, että karhua oli ammuttu sen ollessa vielä pesässään. Päätöksen mukaan komisario ei välttämättä ollut esittänyt toimittajalle suoraan väitteitä, joiden olisi voitu katsoa sisältäneen yksiselitteisen kannanoton epäiltyjen syyllisyydestä mutta ne sisälsivät kokeen poliisimiehen arvion siitä, että epäiltyjen toiminta ei välttämättä ollut asianmukaista ja että tapauksessa oli tämän vuoksi syytä jatkoselvittelyihin. Komisarion ei asiassa ollut mahdollisuutta tarkistaa toimittajan kirjoittamaa juttua, mikä komisarion olisi tullut ottaa huomioon lausuntoja antaessaan, jotka sanomalehteen kirjattuina voitiin päätöksen mukaan tulkita syyttömysolettaman vastaisiksi. – Päätös nähdäkseni entisestään korostaa esitutkinnasta tiedottamisessa noudatettavaa varovaisuutta ja hienotunteisuutta ja sitä, että esitutkinnasta tiedotettaessa on syytä keskittyä neutraalisti kuvaamaan tapahtunutta ottamatta edes välillisesti tapahtumatietoja kuvaamalla kantaa epäiltyjen toimintaan suhteessa epäiltyyn tekoon. – Oletettavasti samaan tapahtumainkuluun liittyen ks. myös mielenkiintoista metsästysrikosta, syyksiluettavuutta ja pakkotilaa koskevaa ratkaisua KKO 2016:95.

60. Ks. esim. Garycki v. Puola, 6.2.2007, 70 kohta ja Fatullayev v. Azerbaidžan, 22.4.2010, 161 kohta.

61. HE 222/2010 vp, s. 242/1.

suuteen,⁶² mutta seuraavassa keskitytään tarkastelemaan vain rikoksesta epäillyn nimen tai kuvan julkistamista.

Rikoksesta epäillyn nimen tai kuvan julkistamista koskeva sääntely on muotoiltu siten, että nimen tai kuvan julkaisematta jättäminen on vahva pääsääntö. Julkistaminen on mahdollista vain säännöksessä nimenomaisesti mainituissa tapauksissa ja silloinkin sillä edellytyksellä, että julkistaminen on välttämätöntä. Välttämättömyyttä koskeva edellytys merkitsee, että nimen tai kuvan julkistamiselle asetetaan korkea kynnyks.⁶³ Lisäksi momentin soveltamisessa tulee ottaa huomioon säännöksen 1 momentissa mainittu edellytys, jonka mukaan tiedottamisella ei saa loukata syyttömysolettamaa eikä aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.⁶⁴

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on arvioinut viranomaisen toteuttamaa rikoksesta epäillyn nimen antamista julkisuuteen kahdessa päätöksessään, joissa on sovellettu aiemmin voimassa ollutta asiaa koskevaa sääntelyä, koska tapahtumat ajoittuivat ajalle ennen voimassa olevan esitutkintalain voimaantuloa 1.1.2013. Koska asiaa koskevan sääntelyn ydinsisältö on säilynyt osapuilleen samansisältöisenä, ratkaisuilla on merkitystä myös voimassa olevaa sääntelyä arvioitaessa. Ratkaisussa dnro 4114/4/12 oli kysymys siitä, että poliisi oli julkaissut epäillyn nimen kahteen otteeseen tilanteessa, jossa julkisuudessa muuten esillä olleen urheilijan epäiltiin syyllistyneen muun muassa törkeään rattijuopumukseen ja noin viikko sen jälkeen muun muassa kulkuneuvon luovuttamiseen juopuneelle. Apulaisoikeusasiamies katsoi päätöksessään, että tapauksessa epäillyn nimen julkistamiselle ei ollut aiemmassa sääntelyssä mainittuja erityisen painavia syitä.⁶⁵ Asiaan ei vaikuttanut, että epäilty oli jossain määrin niin sanottu julkisuuden henkilö, jolloin medialla saattoi olla hänen kohdallaan alempi julkaisu-kynnyks. Myöskään se, että epäillyn nimi oli jo ainakin yhden tiedotusvälineen edustajan tiedossa, ei apulaisoikeusasiamiehen päätöksen mukaan ollut perustevahvistaa epäillyn nimeä saati antaa sitä tiedotteella julkisuuteen.⁶⁶

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa dnro 1163/4/13 oli sen sijaan kysymys tilanteesta, jossa tutkinnanjohtaja oli puhelinkeskustelussa vahvistanut toimittajalla jo olleen tiedon rikoksesta epäillyn henkilöllisyydestä. Kysymys oli kunnan-

62. Ks. myös HE 222/2010 vp, s. 69/I ja 242/II, jossa mainitun mukaan esimerkiksi uhrin nimen tai kuvan julkistaminen rikoksen selvittämistarkoituksessa on säännöksen mukaan mahdollista.

63. HE 222/2010 vp, s. 242/II.

64. Ks. myös HE 222/2010 vp, s. 242/II.

65. Ennen esitutkintalain 1.1.2014 voimaan tullutta uudistusta esitutkinnasta tiedottamista koskeva tarkempi sääntely sisältyi sittemmin kumoutuneen esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen (575/1988) 8 §:ään, jonka mukaan rikoksesta epäillyn nimen tai kuvan sai antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, epäillyn kiinni saamiseksi tai muusta erityisen painavasta syystä. Voimassa olevan esitutkintalain 11 luvun 7 §:ssä julkistamisen mahdollistavat perusteet sen sijaan on tyhjentävästi mainittu.

66. Apulaisoikeusasiamies Pajuojaan päätös ”Epäillyn nimen antaminen julkisuuteen” 13.11.2013 asiassa dnro 4114/4/12.

valtuuston puheenjohtajana toimineen henkilön epäilyistä ympäristörikoksesta. Vaikka luottamustoimessa olevan henkilön mahdollista rikosepäilyä tulee arvioida myös siitä näkökulmasta, että asialla on yleistä mielenkiintoa, apulaisoikeusasiamies päätyi kuitenkin katsomaan, että epäillyn nimen vahvistamiselle ei ollut tuolloin voimassa olleessa sääntelyssä tarkoitettuja perusteita, etenkin kun epäilty rikos ei ollut kohdistunut epäillyn toimintaan kunnallisessa luottamustehtävässä. Apulaisoikeusasiamies korosti ratkaisussaan, että lehdistön mielenkiinto ja julkaisukriteerit eroavat esitutkintaviranomaisen oikeudesta antaa tietoja kesken eräisestä esitutkinnasta. Lisäksi apulaisoikeusasiamies korosti tiedotusvälineiden tasapuolista kohtelua, mikä ei asiassa toteutunut, koska tutkinnanjohtaja oli puhelinkeskustelussa vahvistanut yhden tiedotusvälineen edustajalla olleen epäillyn henkilöllisyyttä koskeneen tiedon.⁶⁷

Esitutkintaviranomaisen toteuttamaan epäillyn nimen tai kuvan julkistamiseen liittyen on edellä esitetyn perusteella huomattava, että se voi tulla kysymykseen vain poikkeuksellisesti ja vain nimenomaisesti esitutkintalain 11 luvun 7 §:n 2 momentissa mainituilla perusteilla. Nimen tai kuvan julkistamisen on aina oltava välttämätöntä säännöksessä nimenomaisesti mainitun julkistamisen edellytyksen kannalta, mikä korostaa julkistamisen poikkeuksellisuutta. Välttämättömyyedellytys itsessään merkitsee korkeaa kynnystä nimen tai kuvan julkistamisen suhteen.⁶⁸ Tämän lisäksi kysymys on siis aina välttämättömyydestä suhteessa tiettyyn säännöksessä nimenomaisesti mainittuun tarkoitukseen nähden. On huomattava, että nimen ja kuvan julkistamista koskeva esitutkintalain 11 luvun 7 §:n 2 momentti ei sisällä asian yhteiskunnallista merkitystä tai sen herättämää yleistä mielenkiintoa koskevaa nimen tai kuvan julkistamista koskevaa perustetta. Esitutkinnasta tiedottaminen on säännöksen 1 momentin mukaan tällaisessa tilanteessa mahdollista momentissa mainituin edellytyksin, mutta säännöksen 2 momentin nimen tai kuvan julkistamista koskeva erityissäännös rajaa tällaisessakin tilanteessa nimen tai kuvan julkistamismahdollisuudet 2 momentissa nimenomaisesti mainittuihin perusteisiin. Yksin esimerkiksi asian yhteiskunnallinen merkitys ei näin riitä epäillyn nimen julkistamiseen, vaikka asiasta 1 momentin mukaan tiedotettaisiinkin. Vaikka EIT:n ratkaisukäytännön mukaan viranomaisilla saattaa tietyissä esimerkiksi julkisen viran hoitamiseen liittyvissä rikosepäilytapauksissa olla velvollisuus esitutkinnasta tiedottamiseen⁶⁹, tämä ei yksin riitä epäillyn nimen tai kuvan julkistamisen perusteeksi, vaan nimen tai kuvan julkistamisessa on aina noudatettava varovaista harkintaa ja pidättyväisyyttä. Erityisen tärkeää on havaita, että esitutkintaviranomaisen toimesta

67. Apulaisoikeusasiamies Pajuojan päätös ”Epäillyn nimen vahvistaminen toimittajalle” 20.3.2014 asiassa dnro 1163/4/13.

68. HE 222/2010 vp, s. 242/II ja Satu Rantaeskola (toim.), Esitutkintalaki – kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 2014, s. 288.

69. Ks. tästä esim. *Allenet de Ribemont v. Ranska*, 10.2.1995, 38 kohta.

tapahtuva nimen tai kuvan julkistaminen tapahtuu aina esitutkintaviranomaista koskevan sääntelyn mukaisesti ja siinä mainittuja perusteita noudattaen.

3.3. Epäillyn etnisen alkuperän julkistaminen

Omana erityiskysymyksenään voidaan vielä käsitellä nimen tai kuvan julkistamista tilanteessa, jossa nimi tai kuva samalla paljastaa rikoksesta epäillyn etnisen alkuperän. Alkuperä on mainittu perustuslain 6 §:n 2 momentissa kiellettyä erotteluperusteena⁷⁰, minkä lisäksi kansalliseen tai etniseen alkuperään perustuva syrjintä on rikoslain 11 luvun 11 §:ssä (885/2009) säädetty rangaistavaksi.⁷¹ Etninen alkuperä on myös EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa⁷² sekä rikosasioiden tietosuojadirektiivissä⁷³ määritelty erityiseksi henkilötietoryhmäksi eli niin sanotuksi arkaluonteiseksi tiedoksi, mikä entisestään korostaa etnistä alkuperää koskevan tai sen paljastavan tiedon antamisen poikkeuksellisuutta. Lisäksi on huomattava, että esitutkintalain 11 luvun 7 §:n momentin mukaan esitutkinnasta tiedottaminen on tehtävä niin, että ketään ei aiheuttomasti saateta epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa. Myös esitutkintalain 4 luvun periaatteet, etenkin luvun 5 §:ssä tarkoitettu vähimmän haitan periaate ja 6 §:ssä tarkoitettu hienotunteisuusperiaate, asettavat rajoitteita etnistä alkuperää koskevan tiedon tai sen paljastavan seikan julkistamiselle.

70. Perustuslain säännöksessä käytetään ilmaisua ”alkuperä”, mutta ilmaisun on tarkoitettu kattavan muun muassa ”rodun” ja ihonvärin. Ks. HE 309/1993 vp, s. 44/I. Nykiterminologiaa käyttäen on selvää, että ilmaisu ”alkuperä” pitää sisällään etnisen alkuperän.

71. Rikoslain syrjintää koskevassa 11 luvun 11 §:ssä käytetään myös kyseenalaista ilmaisua ”rotu”. Säännöstä olisi syytä muuttaa siten, että siinä ei enää käytettäisi ilmaisua ”rotu”. Esimerkiksi niin sanotun rikosasioiden tietosuojadirektiivin kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä on katsottu, että etninen alkuperä pitää sisällään direktiivissä käytetyn ilmaisun ”rotu” (ks. alaviitteessä 73 mainitut direktiivin artikla ja sen täytäntöönpanolain säännös). Ks. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 31/2018 vp, s. 41. Rikoslain 11 luvun 11 §:ää olisi syytä muuttaa saman lähtökohdan mukaisesti.

72. Ks. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679 luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelystä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuoja-asetus) (OJ L 119, 4.5.2016, s. 1–88), 9 artikla.

73. Ks. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/680 luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelystä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäätöksen 2008/977/YOS kumoamisesta (ns. rikosasioiden tietosuojadirektiivi, OJ L 119, 4.5.2016, s. 89–131), 10 artikla. Ks. myös direktiivin kansallista täytäntöönpanoa koskevan henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annetun lain (1054/2018) 11 §.

Usein on niin, että epäillyn nimen tai kuvan julkistaminen paljastaa samalla epäillyn etnisen alkuperän. Koska etninen alkuperä on niin sanottu arkaluonteinen tieto, sen paljastavan seikan, kuten nimen tai kuvan, julkistamiseen esitutkinnasta tiedottamisen yhteydessä on suhtauduttava sen vuoksi tavanomaista pidättyväisemmin. Useimmiten epäillyn etnisen taustan paljastavan seikan julkistamiseen ei myöskään ole esitettävissä mitään erillistä rikostutkinnallista perustetta, joka nimenomaisesti perustelisi, minkä vuoksi epäillyn etnisen alkuperän olisi selvittävä rikostutkintaa koskevasta tiedotteesta. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että esitutkintaviranomaisen on oltava hyvin varovainen tiedottaessaan epäillyn etnisestä taustasta ja että epäillyn etnisen alkuperän tarpeetonta mainitsemista on syytä välttää.⁷⁴ Näkemys on edellä esitetyistä syistä perusteltu ja etnisen taustan paljastavan tiedon mainitsemista voidaan pitää perusteltuna lähinnä silloin, kun kysymys on vahvasta rikosepäilystä ja epäillyn tunto-merkien julkistaminen on välttämätöntä epäillyn kiinnisaamiseksi tai vaarallisen henkilön tunnistamiseksi.⁷⁵

Poliisin antamassa ohjeistuksessa omaksutaan pidättyväinen lähtökohta etnisen taustan kertomiseen esitutkintaa koskevassa tiedottamisessa. Pidättyväinen suhtautuminen on ennen muuta seurausta julkisuuslain 24 §:n 24 kohdasta, jonka mukaan pakolaista tai turvapaikanhakijaa koskevat asiakirjat ovat lähtökohtaisesti salaisia. Poliisin antamassa ohjeistuksessa lähtökohtana on, että epäillyn etnistä taustaa koskevia tietoja ei anneta julkisuuteen, ellei niiden julkaisemisella ole oleellista merkitystä jutun tutkinnalle.⁷⁶ Uudemmassa Poliisihallituksen antamassa menettelyä turvapaikkahakijatilanteen viestinnässä koskevassa kirjeessä taas katsotaan, että voimassa oleva lainsäädäntö estää pääsääntöisesti yksittäisen henkilön turvapaikkastatuksen kertomisen lähes kaikissa operatiivisissa tilanteissa sekä esitutkintaan liittyvissä asioissa. Etnistä taustaa koskevan tiedon voi kirjeen mukaan antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikollisen kiinnisaamiseksi tai vaarallisen henkilön tunnistamiseksi.⁷⁷

74. Klaus Helminen – Markku Fredman – Janne Kanerva – Matti Tolvanen – Marko Viitanen, *Esitutkinta ja pakkokeinot*. 5. uudistettu painos, Helsinki 2014, s. 714.

75. Ks. myös Helminen – Fredman – Kanerva – Tolvanen – Viitanen 2014, s. 714.

76. Ks. Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja, s. 25. Saatavana osoitteessa https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiiwwstructure/15034_POLIISI_viestintakäsikirja_v090511.pdf?30307aa9fc6ed588 (sivulla käyty 4.9.2019). On huomattava, että vuonna 2019 on julkaistu myös Poliisin julkisuuslakikäsikirja, joka on saatavana osoitteessa https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiiwwstructure/85427_IP1708211_Käsikirja_poliisin_julkisuusasioista_nett.pdf?52d-819dc9b5ed788 (sivulla käyty 11.10.2019).

77. Poliisihallituksen kirje ”Menettely turvapaikkahakijatilanteen viestinnässä” 4.12.2015 (POL-2015-16317) poliisiyksiköille, s. 11. Saatavana osoitteessa https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/polisenaxwwstructure/42123_Turvapaikkaviestintaa_ohjaava_kirje.pdf?26cb2d1fb4fcd288 (sivulla käyty 4.9.2019).

Kuten edellä on todettu, henkilön etninen alkuperä on myös EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa sekä rikosasioiden tietosuojadirektiivissä määritelty erityiseksi henkilötietoryhmäksi eli niin sanotuksi arkaluonteiseksi tiedoksi. Eri-tyiset henkilötietoryhmät ovat yksityisyyden suojan ytimeen kuuluvia seikkoja, joiden kertomisessa julkisuuteen tulee noudattaa erityistä pidättyväisyyttä. Asiaa koskeva ohjeistus vaikuttaa näin olevan asianmukaista, joskin siinä saattaisi olla syytä mainita myös muuttuneen tietosuojakysymyksiä koskevan sääntelyn merkityksestä etnisen taustan julkistamisen suhteen.

4. Esitutkintaa koskeva rikosuutisointi

4.1. Syyttömyysolettama rikosuutisointia rajaavana kriteerinä

Syyttömyysolettama rajaa keskeisellä tavalla myös tiedotusvälineiden toteuttamaa rikosuutisointia. EIS 6(2) artiklassa tarkoitetun syyttömyysolettaman tärkein ulottuvuus suhteessa olettaa mahdollisesti loukkaavan lausunnon antajaan on viranomaistahojen antamien lausuntojen rajoittamisessa.⁷⁸ Tiedotusvälineiden toimesta toteutettu rikosepäilyä koskeva uutisointi ei kuitenkaan ole täysin EIS 6 artiklan tarjoaman suojan ulkopuolella, vaikka kysymys ei olekaan viranomaistahon toimesta tapahtuvasta toiminnasta ja sen arvioinnista suhteessa sopimuksessa turvattuun oikeuteen.

EIT on käytännössään katsonut, että lehdistössä toteutettu vihamielinen (virulent) rikosepäilyä koskeva kirjoittelu, joka voidaan tulkita median käymäksi kampanjaksi epäiltyä vastaan, voi olla EIS 6(2) artiklassa tarkoitetun syyttömyysolettaman kannalta merkityksellinen. Selvää sinänsä on, että medialla on sananvapauteen liittyvä oikeus käsitellä rikosasioita laajastikin julkisuudessa ja että näin myös usein käytännössä tapahtuu. Etenkin jos on kysymys vakavasta rikoksesta tai jos rikoksesta epäilty on merkittävässä yhteiskunnallisessa asemassa, rikosepäilyn ja asiaa koskevan rikosprosessin käsittely julkisuudessa ei ole yllätyksetöntä. EIT:n arvioidessa rikosuutisoinnin kytköstä EIS:ssa turvatuun oikeuden mahdolliseen loukkaukseen kysymys on ennen muuta tapauksen saaman ennakkollisen julkisuuden kokonaisarvioinnista, jossa kiivas julkisuudessa käyty keskustelu voi yhtenä tekijänä olla vaikuttamassa asiaa koskevan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen EIS 6 artiklan näkökulmasta. Vihamielinen

78. Ks. esim. Päivi Hirvelä – Satu Heikkilä, *Ihmisoikeudet – käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön*. 2. uudistettu painos, Alma Talent 2017, s. 504–506 ja Pellonpää – Pölönen – Gullans – Tapanila 2018, s. 703.

joukkotiedotuskampanja voi olla omiaan vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen epäillyn syyllisyydestä samoin kuin mahdollisesti myös asiaa koskevan oikeudenkäynnin puolueettomuuteen⁷⁹, joskin tässä EIT on usein korostanut ammattituomareiden kykyä ulkopuolisten vaikutteiden poissulkemiseen.⁸⁰

Nimenomaan median toimintaan liittyen EIT on kuitenkin nimenomaisesti todennut, että vaikka toimittajilla on EIS 8 artiklassa turvattuun sananvapauteen kuuluva oikeus yleistä mielenkiintoa koskevien tietojen välittämiseen ja levittämiseen samoin kuin yleisöllä oikeus niiden vastaanottamiseen, tätä tehtävää toteutettaessa on kiinnitettävä huomiota rikoksesta epäillyn oikeuteen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja syyttömyysolettamaan. Erityisesti kun raportoidaan vireillä olevasta rikostutkinnasta tai rikosoikeudenkäynnistä, mikä itsessään on EIS:n turvaamien oikeuksien kannalta sallittua, on kiinnitettävä huomiota siihen, että uutisoinnissa ei loukata syyttömyysolettamaa tai muutenkaan toteuteta uutisointia tavalla, joka olisi omiaan vaikuttamaan tulevan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen.⁸¹

Vaikka rikosuutisoinnissa on edellä esitetyn mukaisesti myös oikeudellisesti sitovasti noudatettava syyttömyysolettamaa, myös mediaa koskevassa itsesääntelyjärjestelmässä on kiinnitetty vahvasti huomiota syyttömyysolettaman noudattamiseen.⁸² Journalistin ohjeet eivät sisällä nimenomaista syyttömyysolettaman huomioon ottamista koskevaa mainintaa, mutta ohjeiden 32 kohdan mukaan tunnistamiseen johtavien tietojen käytössä on oltava varovainen, kun kysymys on vasta rikosepäilystä tai syytteestä. Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja syyttömyysolettamaan laajemmin liittyen ohjeiden 35 kohdassa lisäksi todetaan, että oikeudenkäynnin aikana ei pidä asiattomasti pyrkiä vaikuttamaan tuomioistuimen ratkaisuihin eikä ottaa ennakkolta kantaa syyllisyyteen.

Julkisen sanan neuvoston (JSN) käytännöstä on löydettävissä useita päätöksiä, joissa on otettu kantaa rikosuutisointiin syyttömyysolettaman näkökulmasta. Usein kysymys on ollut tilanteesta, jossa rikosuutisointi on ollut luonteeltaan sellaista, että asiaa on JSN:ssa tutkittu oikeudenkäyntiin vaikuttamisena. Päätöksessä 5042/SL/12 arvioitiin tilannetta, jossa toimittaja kirjoitti kolumnissa pitävänsä murhasta epäiltyä henkilöä syyllisenä. Kolumnissa oli otettu kantaa sekä Bodomjärven surmista syytetyn ja sittemmin vapautetun henkilön ja Anneli Auerin syyllisyyteen, ja kolumnisti ilmoitti pitävänsä molempia syyllisenä, minkä lisäksi kolumnissa avoimesti kritisoitiin journalistin ohjeita ja etenkin

79. Esim. *Beggs v. Yhdistynyt kuningaskunta* (dec.), 16.10.2012, 123 kohta.

80. Esim. *Jiga v. Romania*, 16.3.2010, 95 kohta. Ks. myös Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 507–208.

81. Ks. esim. *Bédat v. Sveitsi* [GC], 29.3.2016, 51 kohta ja *Ageyevy v. Venäjä*, 18.4.2013, 224–226 kohta.

82. Yleisesti ammattieettisistä ohjeista ja itsesääntelyjärjestelmistä ks. Liisa Nieminen, *Ammattieettiset ohjeet juristin haasteena*. Teoksessa Päivi Korpisaari (toim.), 15 vuotta viestintäoikeutta. *Viestintäoikeuden vuosikirja 2017*. Helsinki 2018, s. 18–44 ja journalistin ohjeista nimenomaisesti s. 28–29 ja 38–40.

sen 35 kohtaa. JSN antoi asiassa vapauttavan päätöksen, koska kolumni julkaistiin samana päivänä, jolloin KKO antoi ratkaisunsa Anneli Auerin asiassa.⁸³ Lisäksi JSN:n päätöksessä kiinnitettiin huomiota kirjoituksen luonteeseen kolumnina, mikä sallii kärjekkäänkin kielenkäytön.⁸⁴ JSN:n päätös on journalistin ohjeiden näkökulmasta perusteltu, myös kirjoituksen luonne kolumnina ja sen sallimat kärjistyksen huomioon ottaen, mutta EIT:n käytäntö huomioon ottaen kirjoitusta ei voi nähdäkseni pitää täysin ongelmattomana syyttömysolettaman näkökulmasta – ottaen lisäksi huomioon, että KKO palautti asian käsiteltäväksi käräjäoikeuteen.

Tuoreissa ja mielenkiintoisissa vapauttavissa ratkaisuisa JSN on arvioinut toimittaja Johanna Vehkooseen kohdistunutta syyteasiaa käsitellettä kahta kirjoitusta, joissa on melko voimakas sanankäantein kritisoiu tuolloin Oulun käräjäoikeudessa käsiteltävänä ollutta kunnianloukkausta koskenutta syytettä.⁸⁵ Molemmissa kirjoituksissa suhtauduttiin kriittisesti syytteen nostamiseen sekä suhtauduttiin hyväksyvästi toimittajan julkaisemiin kirjoituksiin, joissa hän oli kutsunut kaupunginvaltuutettuna toiminutta henkilöä rasistiksi. JSN katsoi molempia kirjoituksia koskeissa päätöksissään, että jutuissa käsiteltiin ajankohtaista yhteiskunnallisesti merkittävää oikeustapausta ja vaikka kirjoituksissa arvosteltiin kärjekkäästi oikeudenkäynnin perusteita, niissä ei kuitenkaan pyritty asiattomasti vaikuttamaan oikeudenkäynnin lopputulokseen tai ottamaan kantaa epäillyn syyllisyyteen.⁸⁶

Langettavassa päätöksessä 5199/SL/13 otettiin kantaa toimittajan kirjoitukseen (uutinen sekä verkkosivuilla että painetussa lehdessä ja painetussa lehdessä julkaistu kommenttikirjoitus), jossa varsin selväsanaisesti otettiin kantaa vanhempien syyllistymiseen noin kuukauden ikäisen lapsen pahoinpitelyyn. Vanhempia koskeva syyte oli alemmissa oikeuksissa hylätty ja asia oli kirjoituksen julkaisuhetkellä korkeimman oikeuden käsiteltävänä. Uutinen sisälsi muun muassa seuraavan lauseen: ”paret har frikånts i underråtterna trots att det är höjt över alla tvivel att någöndera eller båda är skyldiga”. Toimittaja kirjoitti kommenttikirjoituksessaan lisäksi vanhempien harjoittaneen ”ovelaa sadismia” (utstuderad sadism), minkä lisäksi toimittaja arvosteli voimassa olevaa lainsäädäntöä. JSN totesi jutun sinänsä olleen asiavirheistä vapaa ja että lainsäädän-

83. KKO:n päätös (julkaisematon) nro 2077, 19.10.2012, asiassa R2011/812. Kysymys oli päätöksessä, jolla KKO palautti asian käräjäoikeuteen. Päätöksen seloste on saatavana osoitteessa https://korkeinoikeus.fi/material/attachments/kko2/korkeinoikeus/eVQv0OZah/R2012_812_Seloste.pdf (sivulla käyty 8.8.2019).

84. JSN:n päätös 5042/SL/12, annettu 22.5.2013.

85. Toinen kirjoituksista oli julkaistu Journalisti-lehdessä (<https://www.journalisti.fi/ajankohtaiset/saako-journalisti-kutsua-ihmista-rasistiksi/> (sivulla käyty 8.8.2019)) ja toinen Iltalehdessä (<https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/f72d16e6-506d-4493-b096-b847b6ee45e3> (sivulla käyty 8.8.2019)). Ks. myös Oulun käräjäoikeuden tuomio 12.4.2019 nro 19/116976 asiassa R 18/2394 (ei lainvoimainen).

86. JSN päätös 7085/SJL/19, annettu 18.6.2019 ja JSN:n päätös 7074/SJL/19, annettu 18.6.2019.

nön arvostelu on sallittua, mutta koska asian käsittely julkaisuajankohtana oli korkeimmassa oikeudessa kesken, lehti ei olisi saanut ottaa kantaa epäiltyjen syyllisyyteen.⁸⁷ JSN:n ratkaisu on nähdäkseni perusteltu, koska uutisessa varsin selvästi loukattiin journalistin ohjeiden 35 kohtaa ottamalla selväsanaisesti kantaa syyllisyyteen asian käsittelyn ollessa kesken. Vaikka kysymys oli varsin vakavasta hyvin pieneen lapseen kohdistuvaa rikosta koskevasta epäilystä, sitä koskevassa uutisoinnissa olisi tullut asian tunteita herättävästä luonteesta huolimatta pysytellä neutraalina ja maltillisena.

Edellä käsitellyt JSN:n päätökset osoittavat, että hyvän journalistisen tavan noudattamista valvova itsesääntelymekanismi toimii hyvin ja JSN:n päätöksissä on noudatettu EIT:n viitoittamaa linjaa syyttömyysolettaman huomioon ottamisesta rikosuutisoinnissa. Päätöksissä on korostettu, että toimittajilla on perusteltu oikeus tuomioistuinratkaisujen kritisointiin ja muun muassa myös kärjekkääseen oikeudenkäynnin perusteiden arvosteluun, kunhan uutisoinnissa ei oteta ennakkollisesti nimenomaisesti kantaa epäillyn syyllisyyteen. Tämä on sananvapauden kannalta perusteltu lähtökohta. Demokraattisessa yhteiskunnassa oikeudenkäynnin perusteiden kärjekkäänkin arvostelun tulee olla sallittua, kunhan arvostelu toteutetaan siten, että sillä ei pyritä vaikuttamaan tulevaan oikeudenkäyntiin tavalla, jolla voisi olla vaikutusta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen. Tällainen arvostelu on parhaiten toteutettavissa siten, että keskitytään tarkastelemaan esimerkiksi syytteen kohteena olevaa asiaa se epäillyn nimenomaisesti toiminnasta irrottaen.

4.2. Epäillyn nimen tai kuvan julkistaminen

Journalistin ohjeissa otetaan nimenomaisesti kantaa rikoksesta tuomitun henkilön nimen tai kuvan julkistamiseen osana rikosuutisointia. Ohjeiden 31 kohdan mukaan rikoksesta tuomitun nimen, kuvan tai muita tunnistetietoja voi julkaista, ellei se tuomitun asemaan tai tekoon nähden ole selvästi kohtuutonta. Kohdasta ei saa erityisen paljon johtoa siihen, milloin rikoksesta epäillyn nimi tai kuva voidaan julkaista.⁸⁸ Ohjeiden 32 kohdan mukaan tunnistamiseen johtavien tietojen käytössä on syytä olla varovainen, kun kyse on vasta rikosepäilystä tai syytteenä. Selvää on, että kohdassa tarkoitettuina tunnistamiseen johtavina tietoina voidaan pitää epäillyn nimeä tai kuvaa. Nimen tai kuvan julkistamisessa on lisäksi otettava huomioon ohjeiden 33 kohta, jonka mukaan tietoa rikoksen-

87. JSN päätös 5199/SL/13, annettu 9.10.2013. Päätös liittyy ratkaisuun KKO 2013:77. KKO katsoi asiassa jääneen näyttämättä, että vanhemmat olisivat syyllistyneet pahoinpitelyrikokseen tai vammantuottamusrikokseen.

88. Usealla julkaisutalolla on sen sijaan omia käytänteitä epäillyn nimen julkaisemisesta. Ks. esim. <https://www.aamulehti.fi/a/24318627> (sivulla käyty 11.10.2019) ja <https://www.iltalehti.fi/uutiset/a/2015062419922446> (sivulla käyty 11.10.2019).

tekijästä, syytetystä tai epäillystä ei yleensä pidä julkaista, jos ne paljastavat erityisen arkaluonteisen rikoksen uhrin. Kohdassa tarkoitettuna rikoksena voidaan pitää esimerkiksi epäiltyä lapsen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka epäiltyä lähisuhdeväkivaltaa.

Epäillyn nimen tai kuvan julkistaminen on sinänsä EIT:n ratkaisukäytännön perusteella mahdollista. Epäillyn rikoksen luonteen ja tapauksen olosuhteiden mukaan rikoksesta epäillyn kuvan julkaiseminen saattaa EIT:n käsityksen mukaan kuulua EIS 10 artiklan turvaamaan oikeuteen yleistä mielenkiintoa koskevien tietojen levittämiseen ja vastaanottamiseen.⁸⁹ EIT on myös katsonut, että rikoksesta epäillyn kuvan julkaisemista koskenut ehdoton tuomioistuimen langettama kiello voi mennä pidemmälle kuin on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa tilanteessa, jossa kuvan julkaiseminen itsessään ei ollut valittajan yksityiselämää loukkaavaa vaan kysymys oli pikemmin ollut kuvan ja siihen liitettyjen valittajaa arvostelevien kommenttien yhdistelmästä. Tapauksessa katsottiin kansallisen tuomioistuimen langettaman kuvan julkaisemista koskevan kiellon olleen EIS 10 artiklan vastainen.⁹⁰ Epäillyn kuvan julkistamista televisiolähetyksessä tilanteessa, jossa asiaa koskeva oikeudenkäynti oli vielä kesken ja kun lähetyksessä oli myös esitetty viranomaisen toimesta lausuttuja epäillyn syyllisyyttä koskevia kannanottoja, on arvioitu osana eri tekijöiden kokonaisuutta, jotka muodostuivat ongelmallisiksi EIS 6 artiklassa turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta.⁹¹

JSN on antanut vuonna 1981 nimeä rikosuutisoinnissa koskevan edelleen merkityksellisen periaatelausuman, jossa hahmotellaan epäiltyyn tai syyksiluetuun tekoon, rikoksentehtävään ja rikosuutisen julkaisuajankohtaan liittyvää asteikollista lähestymistapaa nimen julkistamiseen.⁹² Lähtökohtana periaatelausuman mukaan on nimensuojan periaate ja siitä voidaan lausuman mukaan poiketa eli nimi voidaan julkistaa vain, jos huomattava yleinen etu sitä vaatii. Toimittajan on yksittäistapauksessa aina punnittava nimen julkistamisen yleistä merkitystä suhteessa julkistamisesta aiheutuvaan vahinkoon epäillylle, hänen perheelleen ja lähiympäristölleen. Lausumassa hahmotellaan myös yksityiskohtaisemmin niitä tekoon, tekijään ja julkaisemisajankohtaan liittyviä seikkoja, jotka vaikuttavat eriasteisesti edellä mainitussa nimen julkistamiseen liittyvän yleisen edun ja siitä aiheutuvien vahinkojen välisessä punninnassa. Lausumassa katsotaan esimerkiksi nimensuojan olevan suppeimmillaan kansalaisiin tai koko yhteiskuntaan

89. Ks. Y.B. ja muut v. Turkki, 28.10.2004, 47 kohta.

90. News Verlag GmbH ja muut v. Itävalta, 11.1.2000, 56–59 kohta.

91. Rupa v. Romania, 16.12.2008, 232–233 kohta.

92. JSN:n periaatelausuma Nimi rikosuutisissa 1981. Saatavana verkkosivulla <http://www.jsn.fi/periaatelausumat/nimi-rikosuutisissa-1981/> (sivulla käyty 9.8.2019). Ohjeen antamisen tausta liittyi aiempaan nimen julkistamista koskevan käytännön epäyhätenäisyyteen ja tarkoituksena oli selkiyttää asiaa koskevia periaatteita sekä yhtenäistää toimituksellisia käytäntöjä nimen julkistamisen suhteen.

kohdistuvien vakavia taloudellisia, terveydellisiä tai muita yhteiskunnallisia seurauksia aiheuttaneiden tekojen suhteen, kun rikkomusten ja muiden vähämerkityksisten tekojen suhteen nimensuoja on vahvimmillaan. Vastaavasti poliittista, taloudellista tai hallinnollista valtaa käyttävien henkilöiden suhteen nimensuoja on heikoimmillaan, kun taas niin sanottujen tavallisten kansalaisten suhteen se on vahvimmillaan. Uutisen julkaisemisajankohta sen sijaan vaikuttaa siten, että tuomioistuimen ratkaisun antamisen jälkeen nimensuoja on suppeimmillaan ja rikosilmoituksen tai muun ilmiannon tekemisen jälkeen vahvimmillaan. Erikseen on syytä huomata, että periaatelausumassa luonnosteltua asteikollista lähestymistapaa ei ole tarkoitus noudattaa kaavamaisesti vaan sen tarkoitus on toimia tulkinnan tai punninnan apuvälineenä ja rikosuutisoinnissa nimen julkistamisessa on aina toteutettava tapauskohtaista kaikki seikat huomioon ottavaa perusteellista harkintaa.⁹³

JSN:n käytännöstä löytyy melko runsaasti epäillyn nimen julkistamista koskevaa ratkaisukäytäntöä. Vapauttavassa päätöksessä JSN 6713/AL/17 lehti oli jutussa kertonut kantelijan henkilöllisyyden, kun hän oli saanut syytteen avunannosta törkeään virka-aseman väärinkäyttämiseen. JSN piti nimen julkaisemista perusteltuna, koska kysymyksessä oli yhteiskunnallisesti merkittävä rikosasia ja kantelijalla oli ollut asiassa keskeinen rooli kunnanjohtajan erottamiseen ja asiaa koskevaan oikeudenkäyntiin keskeisesti liittyneen raportin kirjoittajana. Kysymys oli Kittilän kuntapäättäjiin kohdistuvista rikosepäilyistä kertovasta uutisoinnista.⁹⁴ Samoin vapauttavassa päätöksessä JSN 6709/AL/17 epäillyn nimen julkistamista pidettiin perusteltuna henkilön aseman ja asian yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi. Kysymys oli suuren suomalaiskonsernin omistajaan kohdistuneen veropetosepäilyn uutisoinnista.⁹⁵ Vapauttavassa ratkaisussa JSN 4793/SL/12 oli kysymys yritysjohtajana toimineen henkilön yksityiselämään liittyvistä rikoksista. Ratkaisussa nimen, ammatin ja kotipaikan julkistamista pidettiin mahdollisena, koska kysymys oli merkittävän yrityksen hallituksen puheenjoh-

93. Lisäksi periaatelausuman mukaan tietyissä erityistilanteissa huomioon on otettava monenlaisia seikkoja, kuten esimerkiksi se, että tekijän henkilöllisyyttä suojaamalla syytön saattaa joskus joutua epäilyksenalaiseksi, mikä voi yksittäistapauksessa perustella tekijän nimen julkaisemista, vaikka se muuten ei olisi perusteltua.

94. JSN:n päätös 6713/AL/17, annettu 16.5.2018.

95. JSN:n päätös 6709/AL/17, annettu 24.1.2018. Vastaavankaltaisia epäillyn asemaan ja asian yhteiskunnalliseen merkitykseen pohjaavia vapauttavia päätöksiä ovat JSN 6508/SL/17 (annettu 24.5.2017) ja JSN 6506/SL/17 (annettu 24.5.2017). Ks. myös vapauttava päätös JSN 6427/SL/16, jossa korostettiin epäillyn asemaa erään yhtiön toimitusjohtajana ja talousrikosepäilyn yhteiskunnallista merkittävyyttä. Vapauttavassa päätöksessä JSN 5523/SL/24 taas katsottiin, että törkeistä talousrikoksista tuomittu henkilön nimen kertominen ei vankeusrangaistuksen, liiketoimintakiellon ja satojen tuhansien eurojen korvausten sekä tuomittu vastuullisen aseman vuoksi ollut kohtuutonta. Vapauttavassa päätöksessä JSN 5374/SL/13 lehti oli kertonut nimeltä mainitun yrityksen toimitusjohtajaan kohdistuneista talousrikosepäilyistä paikkansapitävästi eikä JSN pitänyt nimen julkaisua ennen istuntoa kohtuuttomana.

tajaan kohdistuneista rikosepäilyistä, minkä vuoksi hänen yksityisyytensä suojaa pidettiin kaventuneena. Lisäksi merkitystä annettiin sille, että kysymys oli noin kahden vuoden aikana tehdyistä lukuisista rikoksista, joista myös osa, muun muassa virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, kohdistui yhteiskuntaan.⁹⁶

Langettavat JSN:n nimen julkistamista koskevat ratkaisut ovat liittyneet ennen muuta tilanteisiin, joissa epäillyn tai tuomitun henkilöllisyyden paljastuminen on muodostunut kohtuuttomaksi suhteessa siihen, että epäilty tai tuomittu on ollut niin sanottu tavallinen kansalainen. Esimerkiksi päätöksessä JSN 4474/SL/10 raiskausrikoksesta sekä vammantuottamuksesta tuomitun henkilön nimen julkaisemista pidettiin tuomittujen rikosten vakavuudesta huolimatta kohtuuttomana, koska tuomittu ei ollut taloudellisen tai yhteiskunnallisen vallan käyttäjä eikä niin sanottu julkisuuden henkilö. Lisäksi merkitystä annettiin sille, että kysymys oli arkaluonteisesta rikoksesta ja tekijän nimen julkaiseminen saattoi myös vaarantaa uhrin henkilöllisyyden suojan.⁹⁷ Langettavassa päätöksessä JSN 5336/SL/13 lehti oli kertonut poliisin palveluksessa olevien virkamiesten saamista virkavelvollisuuden rikkomista ja henkilörekisteririkosta koskevista sakkotuomioista ja uutisessa oli kerrottu tuomittujen virkamiesten nimi, ikä, virka-asema ja kotipaikka. Kyseiset virkamiehet olivat oikeudettomasti ja työtehtäviinsä liittymättä katsoneet poliisin tietojärjestelmästä menehtyneen entisen huippu-urheilijan henkilötietoja. Vaikka JSN katsoi, että poliisin tietojärjestelmän käyttäminen väärin tarkoituksiin voi olla vakava rikos, kysymyksessä olleet virkamiehet eivät olleet merkittävässä asemassa ja tuomioistuimessa heidän tekonsa oli arvioitu vähäiseksi. Tietoja ei myöskään ollut levitetty. JSN:n päätöksessä katsottiin, että virkamiesten rikoksilla ei ollut huomattavaa yhteiskunnallista merkitystä vain sen vuoksi, että oikeudeton tietojen katselu kohdistui entiseen huippu-urheilijaan. Neuvosto päätyi edellä mainituin perustein pitämään virkamiehiä koskevien tietojen julkaisemista kohtuuttomana.⁹⁸

Erityisen pidättyväisesti tulisi suhtautua alaikäisen rikoksesta epäillyn nimen tai kuvan julkaisuun. Journalistin ohjeiden 30 kohdan mukaan onkin noudatettava erityistä varovaisuutta, kun käsitellään alaikäisiä koskevia asioita. Kohdalla on merkitystä myös alaikäisen tekemäksi epäiltyä rikosta tiedotusvälineissä käsiteltäessä. Lisäksi nimeä rikosuutisoinnissa koskevassa vuoden 1981 periaatelausumassa todetaan nimenomaisesti, että lasten ja nuorten tai psyykkisesti häiriintyneiden rikoksenteekijöiden nimiä ei tule paljastaa. Tuoreimmassa alaikäistä koskevassa päätöksessä JSN 5358/AL/13 oli kysymys 16-vuotiaan henkilön epäilyksi tekemistä oppilaitoksessa tapahtuneista puukotuksista ja lehti oli

96. JSN:n päätös 4793/SL/12, annettu 20.6.2012.

97. JSN:n päätös 4474/SL/10, annettu 30.3.2011. Päätös on annettu vuoden 2005 journalistin ohjeita soveltaen, koska tällä hetkellä voimassa olevat ohjeet tulivat voimaan 1.1.2011 ja uutinen oli julkaistu vuoden 2010 puolella.

98. JSN:n päätös 5336/SL/13, annettu 26.3.2014.

kirjoittanut jutun epäillyn vangitsemisoikeudenkäynnistä siten, että juttu sisälsi useita kuvia epäilystä, minkä lisäksi hänen kuvansa oli myös lehden kannessa. JSN totesi epäillyn kuvan julkaisemisen olleen hänen ikäänsä ja asemaansa nähden kohtuutonta, minkä lisäksi lehden olisi tullut odottaa mielentilatutkimuksen valmistumista – tekijä todettiin sittemmin syyntakeettomaksi. Päätöksen mukaan lehti loukkasi epäillyn yksityisyydensuojaa ja osoitti piittaamattomuutta journalistin ohjeita kohtaan.⁹⁹

Langettavassa päätöksessä JSN 6300/SL/16 lehden katsottiin kertoneen rikoksesta epäillyn henkilön tunnistetiedot niin tarkasti, että se johti hänen tunnistamiseensa. Lehden jutussa kerrottiin epäilystä sukupuoli, summittainen ikä ja asuinpaikka, tarkka ammatti ja erityisala sekä taustaan ja perheeseen liittyviä tietoja. Tietojen avulla oli helppo selvittää epäillyn henkilöllisyys. JSN piti tätä kohtuuttomana, koska kysymyksessä oli vasta epäilty rikos eikä epäilty ollut esimerkiksi merkittävässä yhteiskunnallisessa asemassa.¹⁰⁰

Langettavassa ja vakavan huomautuksen sisältäneessä päätöksessä 6008/AL/15 sen sijaan oli kysymys tilanteesta, jossa lehti uutisoi kuolemantapauksesta ja siihen liittyneestä rikosepäilystä. Jutun tekstissä puhuttiin taposta, vaikka kysymys oli vasta epäilystä, minkä lisäksi epäilty ja hänen perheensä olivat tunnistettavissa jutun tekstistä, koska heidän osoitteensa kerrottiin tunnistettavasti samoin kuin lasten iät, sukupuolet ja heidän koulunsa. Epäilty vapautettiin sittemmin rikosepäilyistä ja lehti julkaisi tätä koskevan tiedon. Tästä huolimatta JSN päätyi antamaan lehdelle huomautuksen ja pitämään lehden rikkomusta törkeänä, etenkin kun uutisoinnissa loukattiin karkeasti perheen lasten yksityisyyden suojaa.¹⁰¹

Myös edellä tarkasteltu JSN:n käytäntö nähdäkseni osoittaa tiedotusvälineiden itsesääntelyn toimivan riittävän yksityisyyden suojan turvaamisessa rikosuutisointiin liittyen. Vaikka on selvää, että rikosasiat ovat usein julkista mielenkiintoa herättäviä kysymyksiä, epäillyn nimen ja kuvan taikka muuten epäillyn tai joissakin tapauksissa jopa hänen perheenjäsenensä tunnistamiseen johtavien tietojen julkaiseminen on melko herkästi johtanut langettavan päätöksen antamiseen. JSN:n käytäntö on näin nähdäkseni omiaan vahvistamaan näkemystä, jonka mukaan rikosuutisoinnilla ei tule pyrkiä vaikuttamaan yleiseen asiaa koskevaan mielipiteeseen. Laajemmin kysymys on haitallisena pidetyn niin sanotun *trial by newspaper* -ilmiön¹⁰² torjumisesta, ja tässä tarkoituksessa JSN:n

99. JSN:n päätös JSN 5358/AL/13, annettu 26.3.2014.

100. JSN:n päätös JSN 6300/SL/16, annettu 19.10.2016.

101. JSN päätös 6008/AL/15, annettu 9.3.2016.

102. Käsitettä lienee käytetty ensimmäisen kerran 1800-luvun lopun amerikkalaisessa oikeuskirjallisuudessa. Ks. esim. Roger Foster, *Trial by Newspaper*. *North American Review* 144(366) 1887, s. 524–547. Suomalaisesta kirjallisuudesta ks. Teuvo Arolainen, *Käräjät mediassa*. *Media & viestintä* 22(1) 1999: Journalismikritiikin vuosikirja 1999, s. 124–141 ja Markku Fredman, *Rikosasioiden julkisuus*. *Oikeus* 3/2002, s. 303–309.

käytäntö vaikuttaa toimivan hyvin rikosuutisoitinta ohjaavana ja tarvittaessa epäkohtia osoittavana tekijänä.

5. Lopuksi

Rikosteko voidaan ymmärtää julkiseksi vääryydeksi, joka koskettaa koko yhteisöä. Rikosprosessi sen sijaan ilmentää yhteisöllistä reaktiota julkiseksi koettuun vääryyteen. Tähän näkemykseen liittyy luontevasti näkemys siitä, että rikosteko itsessään ei ole rikoksentekijän yksityisyyden suojan piiriin kuuluva asia. Myös rikosprosessin laaja julkisuus soveltuu hyvin ajatukseen rikosprosessista julkisena reaktiona julkiseen vääryyteen. Toisaalta yksityisyyden suojan voimistuneen merkityksen vuoksi kysymystä rikoksentekijän nimen ja kuvan julkistamisesta tai rikoksentekijää tai rikostietoa koskevien hakutulosten poistamisesta jouduttaneen jatkossa vielä nykyistä useammin ja laajemmin arvioimaan. Keskeisenä yksityisyyden suojaa ennakkollisesti toteuttavana perus- ja ihmisoikeusjärjestelmään kuuluvana perusteena toimii syyttömyysolettama, joka kohdistaa rajoitteita sekä viranomaisten rikosepäilystä tiedottamiselle että rikosuutisoitinnille. Syyttömyysolettaman voi näin nähdä toteuttavan myös rikoksesta epäillyn ja hänen lähipiirinsä yksityisyyden suojaa ja vaikuttavan näin nykykontekstissa laajemmin kuin yksinomaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijänä.

Kaikkiaan voidaan kuitenkin todeta, että yksityisyyden suoja rikosasioiden käsittelyssä vaikuttaa edellä esitetyn tarkastelun perusteella toteutuvan tällä hetkellä riittävässä laajuudessa syyttömyysolettaman, voimassa olevan lainsäädännön ja sen soveltamiskäytännön, lainvalvontaviranomaisten sekä JSN:n ratkaisukäytännön perusteella muuttamatta merkityksellistä lähtökohtaa rikoksesta julkisena vääryytenä ja rikosprosessista julkisen vääryyden arviointia koskevana julkisena argumentatiivisena prosessina.¹⁰³ Nähtäväksi jää, miten yksityisyyden ja henkilötietojen suojan korostunut nykymerkitys tähän lähtökohtaan vaikuttaa, mutta ainakin toistaiseksi vaikuttaa siltä, että esimerkiksi unohdetuksi tuleminen oikeutta suhteessa rikosasioiden lähtökohtaiseen laajaan julkisuuteen on tulkittu ja sovellettu tasapainoisella tavalla.

103. Oikeudenkäynnistä argumentatiivisena prosessina ks. Tuori 2002, s. 246.

Crime, publicity and protection of privacy

SAKARI MELANDER, LL.D., Professor, University of Helsinki

Criminal cases often attain a lot of public attention and it is not unusual that crimes and criminal cases are discussed in the media. Crimes and criminal cases, as a rule, are matters of public importance and there is, thus, a societal interest regarding criminal cases. In principle, the public has a right to receive information on crimes and court proceedings concerning crimes. A criminal offence, as such, is not an event belonging to the sphere of private life of the offender. This does not mean, however, that any information on the offender and on the offence may be discussed in public. Especially the right to privacy, the importance of which has recently greatly increased, may affect the way in which criminal acts and criminal processes are publicly discussed. The article looks at the tension that the traditionally broad publicity granted to criminal offences and the criminal process possibly has with the increased legal relevance of privacy and protection of personal data. The traditional view, favouring broad publicity for criminal cases, is based on the perception that crimes are public wrongs. This is further illustrated by offering insights on the publicity of the criminal process, with an example on how the right to be forgotten possibly affects the publicity of the criminal offence. In addition, the publicity of the pretrial investigation of a criminal offence and the requirements for acceptable crime reporting are examined, taking the presumption of innocence and the right to privacy into account in the analysis in which the tension between privacy and the right to receive information is illustrated.